

Bölgesel Liderlik Arayışı ve Suudi Arabistan: Farklılaşan Tehditler ve Yeni Dış Politika

Bora BAYRAKTAR*

Geliş Tarihi: 03/03/2020

*Kabul Tarihi:*30/04/2020

Atf: Bayraktar, B., “Bölgesel Liderlik Arayışı ve Suudi Arabistan: Farklılaşan Tehditler ve Yeni Dış Politika”, Ortadoğu Etütleri, 12-1 (2020): 1-34

Öz: Suudi Arabistan Arap Baharı da denilen, Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da etkili olan bir dizi isyan dalgasından bu yana daha iddialı bir dış politika izlemektedir. Yeni ittifaklar kurarak, askeri güç kullanarak, kendi içinde gerçekleştirmeye çalıştığı siyasi ve sosyal reform denemeleriyle Suudi Arabistan dış politikasını yeniden biçimlendirmeye ve bölgede liderlik etmeye çalışmaktadır. Bahreyn’deki ayaklanmaya doğrudan müdahale, Yemen iç savaşına asker göndererek katılma, Katar’a yönelik abluka denemesi ve İsrail-Filistin sorunu ile arasına mesafe koyma, silahlanma politikası bu yeni politikanın uygulanmasına bazı örnekler olarak gösterilebilir. Bu makalede Suudi Arabistan’ın değişmekte olan dış politikasının gerekçeleri ve bunun bölgeye olası etkileri sistemdeki değişiklikler, iç siyasi faktörler ve gerçekçi seçim teorisi üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, Basra Körfezi, Güvenlik, İran, jeopolitik.

* Doktor Öğr. Üyesi, Kültür Üniversitesi-TR, borabayraktar@yahoo.com, ORCID:0000-0003-4195-1665

The Bid for Regional Leadership and Saudi Arabia: Changing Threats and New Foreign Policy

Bora BAYRAKTAR*

Received: 03/03/2020

Accepted: 04/30/2020

Citation: BAYRAKTAR, B., “The Bid for Regional Leadership and Saudi Arabia: Changing Threats and New Foreign Policy”, *Middle Eastern Studies*, 12-1 (2020): 1-34

Abstract: Saudi Arabia has been pursuing a more assertive foreign policy since the start of uprisings in North Africa and the Middle East which are widely known as the “Arab Spring.” By forming new alliances, by using force in different conflict zones and by implementing reform in its domestic political and social structure, Saudi Arabia has been reformatting its foreign policy and seeking leadership in the region. Direct intervention in Bahrain’s uprising against the government, sending military troops to Yemen, implementing a blockade on Qatar, distancing itself from the Israeli-Palestinian question, and a new armament program are some examples of this new policy. In this article, the reasons of this change in Saudi foreign policy and its consequences for the region are analysed through regional systemic changes, domestic political factors and the theory of rational choice.

Keywords: Saudi Arabia, Security, Geopolitics, Iran, Arab Spring

* Asst.Prof., Istanbul Culture University,TR, borabayraktar@yahoo.com, ORCID:0000-0003-4195-1665

الإقليمية: التهديدات المتغيرة والسياسة الخارجية الجديدة

بورا بيرقدار*

تاريخ القبول: 2020/13/02

تاريخ الاستلام: 2020/09/05

للاقتباس: بورا بيرقدار، « المملكة العربية السعودية والبحث عن القيادة الإقليمية: التهديدات المتغيرة والسياسة الخارجية الجديدة»، دراسات الشرق الأوسط، 34-1: (2020) 12-1

المخلص

تتنهج المملكة العربية السعودية سياسة خارجية أكثر طموحاً منذ سلسلة موجات الانتفاضات التي أطلق عليها مسمى «الربيع العربي»، والتي كانت مؤثرة في شمال إفريقيا والشرق الأوسط. وتسعى السعودية لتشكيل سياستها الخارجية من جديد وأداء دور قيادي في المنطقة من خلال عقد تحالفات جديدة واستخدام القوة العسكرية وجهود الإصلاحات السياسية والاجتماعية التي تحاول القيام بها في الداخل. ومن بعض الأمثلة التي يمكننا أن نذكرها على سياساتها الجديدة هذه، هو التدخل المباشر في الاحتجاجات التي وقعت في البحرين وإرسالها الجنود للمشاركة في الحرب باليمن ومحاولة القيام بفرض الحصار على قطر والنأي بنفسها عن القضية الفلسطينية. هذه الدراسة تحاول تحليل أسباب هذا التغيير في السياسة الخارجية للمملكة العربية السعودية وعواقبه المحتملة على المنطقة من خلال التغييرات الجارية في النظام والعوامل السياسية الداخلية ونظرية الاختيار الواقعي.

الكلمات المفتاحية: المملكة العربية السعودية، الخليج العربي (خليج البصرة)، الأمن، إيران، الجيوسياسية.

* دكتور وعضو هيئة تدريس، جامعة اسطنبول كولتور، borabayraktar@yahoo.com، ORCID:0000-0003-4195-1665

Giriş

Uluslararası İlişkiler alanında dış politika analizi geleneksel olarak devleti merkeze alan, devletlerarası ilişkileri öne çıkaran, son dönemde iç politika ile iç içe geçmekte olan bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış politika analizi temelde devletler olmak üzere farklı aktörlerin uluslararası sistem içinde birbirleriyle ilişkilerini yönetme biçimlerinin değerlendirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Diplomasi, istihbarat, ticari ilişkiler ve kültürel etkileşimler bunun bir parçasıdır. Dış politika analizinin merkezinde karar alma süreçleri, karar alıcılar ve onların bu kararlarını etkileyen iç ve dış faktörler ile bunların sonuçlarının değerlendirilmesi vardır.¹

Realist görüş devlet odaklı dış politika analizinde “ulusal çıkar” odaklı değerlendirme yapar ve gücü devletin dış politika yapımındaki en önemli etken olarak görür. Devletlerin kapasiteleri, maddi imkanları, coğrafi konumları, nüfusu, kaynakları ve diğer devletlere göre göreceli gücü dış politika kararlarını belirler. Kenneth Waltz dış politikanın diğer devletlerin varlığı ve etkileşimi ile şekillendiğini, Immanuel Wallerstein ise dünya sisteminin devletlerin davranışlarını belirlediğini belirterek sistemik etkinin ağırlığına vurgu yapmışlardır. Yapısalcılar (Structuralists) yapının, aktörlerin kararlarını sınırladığını vurgulamışlardır.² Ancak bu yaklaşımlar dış politika analizinin tam olarak yapılabilmesi için yeterli değildir. Bir devletin dış politikasını anlayabilmek için bazı kararların neden ve nasıl alındığının da bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle karar alıcının, içinde bulunduğu ortamın, dünya görüşünün, algılarının ve inançlarının da bilinmesi gerekmektedir.³ Bu konuda Robert Jervis, Margaret ve Harold Sprout gibi Davranışçılar sadece dış politika kararlarını ve sonuçlarını değerlendirmekle kalmamış, kişilerin rolünün ve etkisinin de analizi üzerinde durmuşlardır. Bu yaklaşım sonucu ortaya çıkan Rasyonel Seçim Teorisi olarak da bilinen yöntem, karar alıcıların karar alma mekanizmasının dayattığı politikalar yerine kendi kişisel çıkar ve beklentileri doğrultusunda da hareket edebildiğini ortaya koymaktadır⁴ Daha doğrusu karar alıcılar önelerindeki tüm verileri analiz ederek bunlar içinden en uygun seçeneği tercih etme yoluna gitmektedirler. Kenneth Boulding dış politika yapım sürecinde karar alıcıların inançları, önyargıları ve düşünce kalıplarının şekillendirdiği imajların da dış politika yapımında en önemli rolü oynadığını savunmaktadır.

1 Chris Alden and Amnon Aran, *Foreign Policy Analysis: New approaches*, (London and New York: Routledge, 2017), 3.

2 Jean-Frédéric Morin and Jonathan Paquin, *Foreign Policy Analysis, A Toolbox*, (Palgrave, 2018), 315-317, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-61003-0>

3 David J. Singer, “The Levels of Analysis Problem in International Relations,” in *International Politics and Foreign Policy*, ed. J. N. Rosenau, (New York: Free Press, 1969), 20–29

4 İbid., 6

Dış politika yapımında bireylerin etkisi olmakla birlikte güvenlik ve dış politika konularında kurumsal yapıların, dışişleri bakanlığı, savunma bakanlığı ve ordu içerisindeki asker sivil bürokrasinin etkisi de göz ardı edilemez. Bu nedenle karar alma sürecinde bireyler ve kurumlar arasındaki etkileşim de değerlendirilmelidir.

Günümüzde kamuoyunun görüşü, yaklaşımı ve inançları, yürütülen dış politikaya destek alınması gereği göz önüne alındığında, iç politika ile dış politika arasındaki çizginin giderek belirsizleştiği gözlemlenmektedir. Pluralistler devlet, devlet altı ve devlet dışı aktörler klasik anlamda bir dış politika karar alımı konusunda karar alma süreçlerini nasıl etkilediğini açıklamakta, Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) ve çok uluslu şirketlerin dış politika yapımında etkili olabildiğini savunmaktadırlar. Ulusaşırı çevresel faktörler de bu anlamda belirleyici olabilmektedirler.

Bir ülkenin iç politik yapısının ve hükümet sisteminin dış politikası ile doğrudan bağlı ve etkili olduğu da kabul gören bir yaklaşımdır. Devletlerin her şeye rağmen dış politikada tekil kararları yoktur. Genel olarak bir hareket tarzı ve dış politik davranış sergiledikleri belirtilebilir. Bu tarzın ya da dış politik yaklaşımın bilinmesi o ülkenin alacağı kararları, öngöründe etkili olabilmektedir. Ancak zaman zaman sistemik değişimler farklı davranışlara neden olabilmektedir.

Dış politika kararları boşluk içinde alınmaz. Atılacak adımlar belli girdiler (tehdit, bilgi, değerler ve olgular) üzerinden belirlenir. Dolayısıyla bir ülkenin dış politikası tespit edilirken hangi faktörlerden etkilendiğine, karar vericilerin ne gibi değerlendirme ve algılama içinde olduğuna da bakmak gerekmektedir. Dış politika kararları çoğu zaman dışarıdan gelen etkilere karşı bir yanıtıdır ve uzun vadeli vizyon ve planlama gerektirmektedir. Ancak dış politikada değişim de söz konusudur. Karar alma ortamındaki, karar vericilerdeki ve sistemdeki değişimlere bağlı olarak yeni bir planlama ihtiyacı dış politikada değişime neden olabilir. David Welch, *A Theory of Foreign Policy Change* (2005) adlı eserinde karar alıcıların statüko ile korkularının, endişelerinin, acı verici kayıp olasılıklarının dış politikayı değişime zorladığını anlatmaktadır. Burada bürokrasi ya da yerleşik düzenin üst karar alıcıların değişim çabasına direnmesi yine karar alım sürecini etkileyebilmektedir. Temelde dış politika yapımında iki tür değişkenden bahsedilebilir: Süreklilik gösteren hatta sabit olan yapısal değişkenler dış politika kararlarını uzun vadeli etkilemektedirler. Bunlar coğrafi konum, tarihi tecrübeler, kültürel altyapı, ekonomik ihtiyaçlar, ulusal hafıza ve diğer ülkeler hakkında önyargılar gibi unsurlardır. İkincisi konjonktürel yani iç ve dış gelişmelere göre değişim gösterebilen dinamik;

savaş, göç ve bir güç dengesinde değişim yaşanması gibi değişkenlerdir⁵ Bu gibi tehdit ve değişkenlere karşı devletler ittifaklar kurarak, işbirliği geliştirerek, kapasite arttırarak politikalar geliştirebilirler. Steven David karar alıcıların çoğu zaman iç ve dış tehditlerin hangisinin ağırlık kazandığına göre ittifaklar yapabildiğine dikkat çekmiştir. Steven David'in 1991'de Üçüncü Dünya ülkelerinin hareketlerini değerlendirerek geliştirdiği, her yöne dengeleme (omni-balancing) kavramı⁶ Ortadoğu siyasetinde sıklıkla başvurulan yöntemlerden biridir.

Ortadoğu'nun önemli ülkelerinden biri olan Suudi Arabistan'ın dış politikası bu veriler ışığında incelendiğinde, son yıllarda daha iddialı bir dış politika söylemi ve uygulamasından söz etmek mümkündür. Soğuk Savaş yıllarında, İran Devrimi'ne kadar ABD'nin Sovyet Rusya'ya karşı yürüttüğü çevreleme politikasının bir katılımcısı olan Suudi Arabistan, Nixon'ın Çifte Sütun politikasının⁷ İran'la birlikte hayati bir parçası olmuştur. Suudi Arabistan 1979 yılından itibaren Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline karşı çıkan güçlerden biri olmuş, bölgesel ilişkilerinde İsrail karşıtı, Arap ülkeleriyle birlikte hareket eden orta ölçekli bir petrol ülkesi olarak yoluna devam etmiştir. Sovyet işgaline karşı koyuş buradaki vekalet unsurlarına para, insan ve silah sağlanması şeklinde olmuş, doğrudan bir müdahale söz konusu olmamıştır. 1991 Körfez Krizi'nde, 2003'teki ABD'nin Irak işgalinde Washington yönetimi ile birlikte hareket etmiştir. İttifakların içinde yer almakla birlikte, güç kullanımı konusunda çekingen bir tavır içinde bulunmuştur. Bu savaşlara katılımı, genelde topraklarındaki üsleri kullandırtma şeklinde olmuş, ordu çatışmaya sokulmamıştır. Riyad yönetimi, etkinliğini daha çok petrol siyaseti ve bunun sağladığı finansman gücü üzerinden elde etme arayışında olmuş, İslam devrimini ihraç etmeye çalışan İran'a karşı ideolojik karşı koyuş arayışında olmuştur. Özetle Suudi Arabistan Soğuk Savaş yıllarında ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip eden ABD'nin üstünlüğünün sorgulanmadığı ilk dönemde; ABD ile yakın işbirliği içinde olan, bununla birlikte Arap dünyasını ilgilendiren konularda, Arap dünyası ile birlikte hareket eden, Irak, Mısır, Libya ve Suriye gibi ülkelerin önüne geçmeyen bir siyaset izlemiştir.

Ancak Suudi Arabistan 2011 yılından itibaren dış politikasında farklı bir tutum içine girerek, doğrudan güç kullanımı konusunda daha istekli bir politika izlemeye başlamıştır. Bahreyn ve Yemen'de askeri güç kullanımına yö-

5 Mustafa Aydın, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs," *Middle Eastern Studies*, no.4, (October, 1999):155

6 Steven David, "Explaining Third World Alignment," *World Politics* 43, no.2, (1991): 233-256

7 Çifte sütun politikasına dair daha detaylı bilgi için Charles W. Kegley, Jr. Eugene R. Wittkopf, *American Foreign Policy*, St. Martin's Press: New York, 1996, 91-94. Douglas Little, *American Orientalism*, University of North Caroline Press: Chapel Hill and London, 2004, 137-146

nelmiş, Körfez Bölgesi'nde İran karşıtı güçlü bir askeri ittifak kurma çabasına girişmiştir. Bu yeni yaklaşımda Mısır ile ilişkiler önem kazanmış, işbirliğinin stratejik düzeye çıkarılmasına çalışılmıştır. İsrail ile ilişkiler konusunda daha açık ve istekli görünen Suudi Arabistan, ABD ile de ilişkilerini güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu ittifakların önünü açabilmek için de içeride yerleşik düzeni değiştirmeye yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır.

Suudi Arabistan dış politikasının bu şekilde yönlendirilmesinde yukarıda söz edilen bölgedeki gelişmelerle açıklanabilecek yapısal değişkenler kadar konjonktürel değişkenlerin de etkisi olmuştur. Tehdit algılarının bu şekilde farklılaşmasına ek olarak ülke yönetimindeki gelişmeler de bu politika değişikliğinin hızlanmasına neden olmuştur. Suudi Arabistan'ın kurucusu Kral Abdülaziz Bin Saud'un oğullarından oluşan yönetici elitin son temsilcilerinden Kral Selman, 21 Haziran 2017'de oğlu Muhammed Bin Selman'ı Veli-aht Prens olarak ilan etmiştir.⁸ İş başına geldikten sonra Veli-aht Prens, karar mekanizmasındaki hanedan üyelerini yolsuzluk soruşturmaları kapsamında tek tek görevden uzaklaştırmıştır.⁹ 4 Kasım 2017'de başlayan soruşturmalar kapsamında milyarder işadamı Prens El Velid Bin Talal, Eski Savunma Bakan Yardımcısı Prens Fahd bin Abdullah, Eski Veli-aht Prens Muhammed Bin Nayef, Suudi Arabistan Ulusal Muhafızları eski Komutanı Prens Mutaib Bin Abdullah gibi isimler Ritz Carlton Oteli'nde alikonulmuş, sonra ev hapsi gibi uygulamalarla etkisiz hale getirilmiştir.¹⁰ Muhammed Bin Selman, bu yolsuzluk soruşturması sayesinde ülkenin kontrolünü büyük ölçüde ele alarak yeni bir siyaset uygulayabilmek için önünü açmıştır.¹¹ Prens Bin Mukrin'i taşıyan helikopterin aynı günlerde düşmesi de kuşkuyla karşılanmıştır.¹² Bu tutuklamalarla Muhammed Bin Selman Suudi Arabistan politikalarını belirleyen yegane isim olarak öne çıkmıştır.¹³ Yolsuzluk iddiaları ve soruşturmaları araçsallaştırılarak yönetim kademelerinde değişiklik yapılmış, yeni siyasetin

8 "Mohammed Bin Salman named Saudi Arabia's Crown Prince," *Al Jazeera*, 21.06.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/06/saudi-arabia-appoints-king-salman-son-crown-prince-170621033707437.html>, erişim: 15.01.2020

9 "Saudi Crown Prince to head new committee to combat corruption," *Al Arabiya*, 4.11.2017, <http://english.alarabiya.net/en/News/gulf/2017/11/04/Saudi-Crown-Prince-to-head-a-new-committee-to-combat-corruption.html>

10 David D. Kirkpatrick, "Saudi Arabia Arrests 11 Princes, Including Billionaire Alwaleed bin Talal", *The New York Times*, 4.11.2017, <https://www.nytimes.com/2017/11/04/world/middleeast/saudi-arabia-waleed-bin-talal.html>

11 Danielle Pletka, "What just happened in Saudi Arabia? the weekend purge explained", 8.11.2017, *Newsweek*, <https://www.newsweek.com/what-just-happened-saudi-arabia-weekend-purge-explained-705617>

12 "Saudi Purge: Reports claim Prince Muqrin helicopter did not crash, was shot down," *India Today*, 9.11.2017, <https://www.indiatoday.in/world/story/saudi-arabia-prince-bin-mugrin-helicopter-crash-crown-prince-mohammed-bin-salman-1082661-2017-11-09>

13 "Saudi Arabia's unprecedented shake-up," *The Economist*, 5.11.2017, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2017/11/05/saudi-arabias-unprecedented-shake-up>

uygulanmasına direnç oluşturabilecek, eski düzeni devam ettirmeye çalışacak çevreler devre dışı bırakılmıştır.

I. Ortadoğu'da Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, Arap Yarımadası'nın büyük bir bölümüne hakim olan, Basra Körfezi ve Kızıldeniz'e uzun kıyıları bulunan, OPEC verilerine göre dünyanın kanıtlanmış petrol rezervleri bakımından Venezüela'nın ardından, 266,21 milyar varillik rezerv ile en büyük ikinci ülkesidir.¹⁴ Ayrıca doğal gaz kaynakları bakımından da 8,6 trilyon metre küplük kanıtlanmış rezervi ile dünyanın 5. büyük doğal gaz rezervlerine sahiptir.¹⁵ 2010 yılında düzenlenen, 27 milyon 236 bin olarak sonucu belirlenen nüfus sayımı temel alınarak yapılan tahminlere göre yaklaşık 30 milyon kişinin yaşadığı Suudi Arabistan¹⁶, Ortadoğu'nun önemli aktörlerinden biridir. İslam dininin doğduğu Mekke ve Medine kentlerini barındırması dolayısıyla Suudi Arabistan yönetimi İslam dünyası üzerinde liderlik iddiasında bulunmaktadır. Bu konuda devlet düzeyinde en büyük meydan okumayı İran İslam Cumhuriyeti'nden algılamaktadır.

Suudi Arabistan'ın karar mekanizmasını geleneksel olarak yönetici Ebu Suud ailesinin ileri gelenleri, dini yerleşik düzenin temsilcileri ve ekonomi eliti oluşturmaktadır. Bu yapı petrol gelirlerinin sağladığı refah ile nüfusun fonlanmasına dayalı olarak ayakta durmaktadır. Gause, yakın dönemde bu üçlemede Ebu Suud ailesinin siyasi olarak daha ön plana çıktığını, yönetici elitin bürokrasiye, ekonomi elitinin ise lobiye dönüşüverdiğini savunmaktadır.¹⁷

Suudi Arabistan dış politikası büyük ölçüde Batı yanlısı, daha da açık ifade etmek gerekirse ABD yanlısı olarak nitelendirilebilir. Bu politika İkinci Dünya Savaşı ile birlikte daha da netleşmiştir. Savaş öncesi politikasını tarafsızlık olarak belirleyen Suudi Arabistan, dinsizlikle eş değer gördüğü Sovyet komünizmine karşı giderek ABD liderliğindeki ittifaka yanaşmış, 1945 yılında tarafsızlık konumunu bırakmış ve Nazi Almanyası'na savaş ilan etmiştir. Bundan sonra Suudi Arabistan Batı ile güvenlik ilişkisi içine girmiştir. 1943 yılında Amerikan Başkanı Roosevelt'in Suudi Arabistan savunmasının ABD

14 "OPEC yıllık İstatistik Bülteni 2017," *OPEC*, erişim: 14.7.2019, http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm

15 "World Fact Book," *CIA*, erişim: 14.07.2019, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-fact-book/rankorder/2253rank.html>

16 "Detailed results of Census 2010" General Authority of Statistics, Kingdom of Saudi Arabia, erişim: 14.07.2019, https://www.stats.gov.sa/sites/default/files/en-census2010-dtl-result_2_1.pdf

17 F. Gregory Gause III, "Fresh Prince: The Schemes and Dreams of Saudi Arabia's Next King," *Foreign Affairs*, (May/June 2018): <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2018-03-19/fresh-prince>

için hayati bir mesele olduğunu ilan etmesinin ardından Yalta Konferansı dönüşü Kral Abdülaziz Bin Saud ile Süveyş'te demirli USS Quincy gemisinde görüşmüş ve Suudi Arabistan-ABD ittifak ilişkilerinin temelini atmıştır. Bundan sonra Suudi Arabistan, İran ile birlikte Soğuk Savaş'ta ABD'nin Basra Körfezi hakimiyetinin iki önemli unsurundan biri olmuştur. Vietnam savaşında sıkışan ve müttefiklerinin sorumluluk almasıyla ABD'ye nefes aldırma-yı hedefleyen Nixon Doktrini'nin bir parçası olarak İran ile birlikte "Çifte Sütun" politikasının bir ayağını oluşturmuştur. Nixon'ın 1969 yazında Guam Adası'nda ilan ettiği bu doktrin ile Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin Sovyet yayılmacılığına karşı destekleneceğini açıklamıştır. Bu sayede Suudi Arabistan, güvenlik konularında ABD şemsiyesi altına girerken ekonomik olarak petrol ticareti üzerinden Batı ile ilişkilerini derinleştirmiştir. Bu durum bölgede stratejik kırılmaların yaşandığı 1979 yılına kadar sürmüştür.

1979 yılı Ortadoğu'da dört stratejik kırılmaya sahne olmuştur. Bunların ilki İran İslam devrimi ile Batı yanlısı Şah Rıza Pehlevi yönetiminin devrilmesi ve ABD açısından çok önemli bir müttefikin kaybedilmiş olmasıdır. İran devrimiyle Nixon Doktrini'nin 'Çifte Sütun' politikasının bir ayağı çökmüştür. İkinci kırılma Camp David barışı ile İsrail ile Mısır arasındaki savaşın son bulmasıdır. Böylece Mısır İsrail karşıtı söylem ve çabaların liderliğini bırakarak geriye çekilirken ABD daha güçlü bir biçimde Ortadoğu sahasına girmiştir. Üçüncü kırılma Suudi Arabistan'da Cuheyman El Uteybi'nin liderliğinde gerçekleşen Kâbe baskınıdır. Olayın Suudi Arabistan'ın iç dengeleri üzerinde, daha katı bir İslami anlayışın ülkeye egemen olmasında ve İran İslam ideolojisi ile rekabete girmesinde büyük etkisi olmuştur. Dördüncü kırılma 25 Aralık 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalidir. Sovyet işgali Suudi Arabistan'ın ABD nezdinde önemini arttırmıştır. Suudi Arabistan işgale karşı direnişin önemli üslerinden biri haline gelmiştir. Bu olaylar Suudi Arabistan'ın da içinde bulunduğu bölge dengelerini ve Suudi Arabistan dış politikasını yakından etkilemiştir.

2. Suudi Arabistan'ın Dış Politika Öncelikleri

Yukarıda bahsi geçen dönemde Suudi Arabistan dış politikası yapımında iki temel konu öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi ülkenin dış güçlerin hegemonyasından korunması, ikincisi Suudi Arabistan rejiminin istikrarının sağlanması ve varlığının sürdürülmesidir. Burada sözü geçen dış güçler ağırlıklı olarak Arap dünyasının liderliğine oynayan Irak, Suriye gibi devletlerdir. Ayrıca ülkenin yanı başındaki 1980-1988 İran-İrak savaşı, Yemen'deki iç karışıklıklar dikkatle izlenmiştir. Suudi Arabistan petrol ticaretinin kesilmemesini

ve statükonun korunmasını öncelikli dış politika hedefleri olarak belirlemiştir. Bu amaçla Riyad yönetimi, uluslararası düzeyde ABD ile stratejik ittifakın sürdürülmesini, Suudi Arabistan'ın bir petrol gücü olarak konumunu devam ettirmesini; bölgesel düzeyde güçlü Arap komşularla dengenin sağlanmasını ve son olarak Arap Yarımadası düzeyinde Yemen ve diğer krallıklar üzerinde baskın konum elde edilmesini hedeflemiştir.¹⁸ ABD ile ittifak, askeri ve ekonomik açıdan Suudi Arabistan'a bölgesel rakipleri karşısında güvence sağlamış ama Batı ile bu yakın işbirliği Arap dünyasında ve içerde sert eleştirilere yol açmıştır. Petrol piyasasındaki etkinlik de çoğu zaman Riyad'ın bölgesel ve uluslararası baskı altına girmesine neden olmuştur.

Suudi Arabistan'ın dış politika ve güvenlik öncelikleri başlarda bu şekilde, yani rejim güvenliği ve devletin bağımsızlığı şeklinde tespit edildikten sonra 2010'lu yıllarda ise; makalenin ana tezi olan daha iddialı ve doğrudan güç kullanımına yönelik dış politikanın oluşmasında bölgedeki güvenlik ortamının değişimi önemli rol oynamıştır. Bu yapısal değişimde iki ana konunun öne çıktığı söylenebilir: Birincisi ABD 2003 yılında Irak'a müdahalesi ile Baas rejiminin devrilmesi ve artık bir askeri tehdit olmaktan çıkması üzerine, nükleer programını geliştirmekte olan İran'ın, bölgedeki etkinliğini Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri aleyhine arttırmasıdır. Bu durum 2009 yılında işbaşına gelen Amerikan Başkanı Barack Obama'nın İran ile diyalog arayışları ve Tahran üzerindeki baskıyı hafifleten bir yaklaşım içine girmesiyle birlikte Suudi Arabistan için daha da sıkıntılı bir hal almıştır. Sonrasında Arap isyanlarının yayılarak rejimleri devirmesi, 2011'de patlak veren Suriye iç savaşı ve Yemen'deki karışıklıklar Riyad yönetimi açısından endişe verici boyutlara ulaşmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan dış politikasının adeta mihenk taşı olan ABD ile ilişkiler, Amerikan Kongresi'nde 11 Eylül saldırılarının mağdurlarının Suudi Arabistan aleyhinde girişim başlatmasının önünün açılması ile krize sürüklenmeye başlayınca, Suudi Arabistan'ın tehdit algısı derinleşmiştir. Tunus'ta başlayarak tüm Arap dünyasına yayılan ve Arap Baharı olarak da adlandırılan sokak hareketlerinin rejimleri devirmesi, bu dalganın Suudi Arabistan'a da etki edeceği endişesi, rejim güvenliği açısından ciddi soru işaretleri doğurmuş, Riyad yönetimi aktif bir biçimde bu gelişmelere karşı pozisyon belirlemeye yönelmiştir. Bu iki konu yani İran tehdidi ve rejim güvenliği dış politika yapım sürecinde belirleyici rol oynamıştır.

18 F.Gregory Gause III, "The Foreign Policy of Saudi Arabia," in *Foreign Policies of the Middle East States*, ed: Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami (Colorado: Rienner, 2002), 193

2.1. İran tehdidi

Suudi Arabistan'ın İran'ı bir tehdit olarak değerlendirmeye başlaması 1970'li yıllara kadar uzanmaktadır.¹⁹ Bu tarihe kadar Suudi Arabistan ve İran için ortak bir tehdit bulunmaktaydı. Bu tehdit Irak'tı. Şah döneminde İran'ın silahlanma programı tehdit olarak değerlendirilmekle beraber asıl endişe, İran Devrimi ile Tahran yönetiminin farklı bir yönelime girmesi ve Batı ile ilişkilerini sertleştirilmesi ile hissedilmeye başlanmıştır. Suudi Arabistan, rejimin devamı açısından kendi İslami anlayışını bölgeye yayarak, güvenlik konusunu Batı ile ilişkiler üzerinden çözmeye çalışmıştır. Burada İran İslam Cumhuriyeti'nin Batı karşıtı söylemi Suudi Arabistan üzerinden bir baskı unsuru olarak öne çıkmıştır.

Suudi Arabistan, İran'ı dört açıdan tehdit olarak görmektedir. Birincisi İran'ın askeri kapasitesidir. İran askeri kapasitesi sayesinde Suudi Arabistan'a doğrudan ve dolaylı tehditler yöneltebilmektedir. İran'ın Hürmüz Boğazı'nı kontrol etmesi, sadece Suudi Arabistan'ın değil tüm Körfez ülkelerinin enerji ticareti güvenliğini baskı altında tutmaktadır. Bu tehdit İran'ın nükleer programının ortaya çıkması ve nükleer silah elde etmeye çalıştığı iddiası ile katlanmıştır. İkincisi ideolojik tehdit algısıdır. Gerek İran gerekse Suudi Arabistan kendilerini İslam dünyasının lideri şeklinde konumlandırmaya çalışmaktadır. Suudi Arabistan kutsal yerleri kontrol etmesi ve haccın organizatörü olması dolayısıyla bu iddianın arkasındadır. Ayrıca yüksek petrol gelirlerinden ayrılan fonlarla İslam'ın Suudi versiyonu çeşitli yayınlarla, okullar, vakıflar ve bunlar üzerinden oluşturulan ilişki ağlarıyla bölgeye yayılmaya çalışılmaktadır. İran ise İslam Devrimi üzerinden siyasal İslamcı olarak tanımlanan gruplara ilham kaynağı olmakta, Şii nüfusun bulunduğu bölgelerde etkinliğini arttırmaya çalışmaktadır. İran'ın ABD karşıtı söylemi Suudi Arabistan'ın ABD ile ittifakını sorgulaması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Suudi Arabistan'ın İran ile ilgili üçüncü tehdit algısı Suudi Arabistan'da nüfusun yaklaşık yüzde 15'ini oluşturan Doğu vilayetlerindeki Şii nüfus üzerindeki İran etkisidir. El-Katif, El-Ahsa ve Dammam gibi Şii nüfusun yoğun yaşadığı yerler aynı zamanda Suudi Arabistan'ın en büyük petrol rezervlerinin bulunduğu bölgelerdir.²⁰ Bu bölgelerde zaman zaman protestolar ve gerginlikler yaşanması Riyad yönetimi tarafından, bunların arkasında İran'ın olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

19 Basra Körfezi siyasetinde bölge aktörlerinin karşılıklı güvenlik algıları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Bilgehan Alagöz, "2003 Irak Savaşı Sonrası Basra Körfezi'nde Etkili Bir Unsur Olarak Güvenlikleştirme Siyaseti", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2016, Cilt: 5, Sayı: 2, ss.233-272.

20 Jon Schwarz, One Map Explains the Dangerous Saudi-Iranian Conflict, *The Intercept*, 6.01.2016. <https://theintercept.com/2016/01/06/one-map-that-explains-the-dangerous-saudi-iranian-conflict/10:36 p.m.>

Buradaki gerginlikler hem rejim güvenliği hem de petrol ekonomisinin güvenliği açısından tehdit olarak görülmektedir. Dördüncüsü İran'ın jeopolitik olarak Suudi Arabistan'ı ve Arap Yarımadası'nı kuşatma girişimleridir. Suudi Arabistan İran kaynaklı çevreleme çabalarını kırmayı hedeflemekte, Körfez ülkeleri ve Mısır ile safları sıkılaştırmayı amaçlamaktadır.

Tarihsel olarak Suudi Arabistan'ın İran'ı askeri bir tehdit olarak değerlendirmesi 1970'lerin ilk yarısından itibaren Şah Muhammed Reza Pehlevi'nin silahlanmaya büyük paralar ayırması ile başlamaktadır. İran'ın 1971 yılında Hürmüz Boğazı'nın kontrolünde büyük önem taşıyan Abu Musa, Büyük Tunb ve Küçük Tunb adalarına asker çıkarması, Pers İmparatorluğu'nu yeniden canlandırma yönündeki söylem ve adımları Suudi Arabistan tarafından endişeyle izlenmiştir. İran'ın Abu Musa Adası'nı silahlandırması ile Bandar Abbas ve Şah Bahar'da deniz üssü kurması bölgede genel bir hareketliliğe neden olmuş, Irak hükümeti buna aynı tarihlerde Ümmül Kasr'da askeri bir üs kurarak yanıt vermiştir. Suudi Arabistan ise ABD'den hava savunma sistemleri, F-15 savaş uçakları ve AWACS'lar satın alımına karar vermiştir. Suudi Arabistan yönetimi, Basra kıyısında Dahran'ın kuzeybatısında El Cubeyl'de bir donanma üssü kurarak Irak ve İran'ın hamlelerine karşılık vermeye çalışmıştır. Ayrıca Abu Dabi ile 1974, Kuveyt ile 1975 yılında mevcut sınır anlaşmazlıklarını çözmüştür.

Suudi Arabistan Hürmüz Boğazı'na olan bağımlılığını azaltabilmek ve İran tehdidine maruz kalmadan petrolünün hiç olmazsa bir bölümünü satabilmek için, 1287 kilometrelik Ghawar-Yanbu boru hattını 1977 yılında inşaaya başlamıştır. Sanayi bölgesi ve rafineri ile birlikte Kızıldeniz kıyısındaki bu proje 1983'te tamamlanmıştır.²¹ Aynı tarihte İran devrimi sonrası Tahran'ın Batı ittifakından kesin olarak ayrılması ile birlikte Körfez İşbirliği Konseyi (KİK); Umman, Kuveyt, Bahreyn, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin katılımı ile kurulmuştur. Riyad yönetimi ayrıca İran'ın dengelenmesi için silahlanma programı başlatarak 1975'te, 6,771 milyar dolarlık bir alım gerçekleştirmiştir.

İran Devrimi sonrası ABD bölgeye askeri olarak doğrudan girmiştir. ABD Başkanı Jimmy Carter'ın emriyle kurulan Acil Görev Gücü (Rapid Deployment Joint Task Force) 1983 yılında Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı'na (CENTCOM) dönüştürülmüştür. ABD böylece Basra Körfezi'nde İran'a karşı dengeleyici bir güç olarak yerleşmiş, Suudi Arabistan'a da güvenlik desteği sağlamıştır. 1988'de İran-Irak savaşının sona ermesinin ardından Irak lideri Saddam Hüseyin'in 1990 Ağustos'unda Kuveyt'i işgal etmesi bölgede tekrar genel bir güvensizlik duygusu oluşturmuştur. Suudi Arabistan

21 Pirouz Mojtahed-Zadeh, *Political Geography of the Strait of Hormuz*, (London: SOAS,1990), 40-43

ve diğer Körfez ülkeleri Irak'ın saldırganlığına karşı Amerikan güvenlik şemsiyesi altına sığınmışlardır.

İran'ın Suudi Arabistan için askeri tehdit olarak algılanmasında İran'ın son dönemde gelişen konvansiyonel askeri kapasitesi, Devrim Muhafızları'nın geliştirdiği asimetrik savaş kapasitesi ve İran'ın geliştirdiği füze sistemleri de rol oynamıştır. İran helikopter, modifiye savaş uçakları, radar sistemleri, zırhlı araçlar, İnsansız Hava Araçları (İHA) gibi pek çok askeri aracı kendisi üretmekte ve geliştirmektedir. Ayrıca 2003'ten itibaren Şahab, Gadr, Seccil, Fecr gibi kısa ve orta menzilli balistik füzeler yapılmıştır. İran, Rusya'dan aldığı S300 hava savunma sistemlerinin yanı sıra kendisi de Bavar-373 hava savunma sistemlerini üretmiştir.²² İran'ın silahlanması Suudi Arabistan'ın endişelerini arttırmakta ve dış politikasının yönünü de belirlemektedir. İran'ı dengelemek için Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkeleri silah alımına yönelmekte, ABD ile daha yakın ilişkiler yürütmek durumunda kalmaktadırlar. Suudi Arabistan, ABD Başkanı Trump'ın ilk Ortadoğu turunu gerçekleştirdiği 2017 yılının Mayıs ayında Riyad'da 110 milyar dolarlık askeri anlaşma imzalamış, gelecek 10 yılda da 350 milyar dolarlık ek alımı da karara bağlamıştır.²³

Günümüzde İran asimetrik savaş kapasitesini özellikle Suriye, Irak, Lübnan ve Yemen sahasında göstermektedir. İran'ın bölgesel etkisi Körfez ülkelerini rahatsız etmektedir. Suudi Arabistan bu nedenle kendi içindeki Şii bölgelerinde bir hareketlenme olmasından endişe etmektedir. İran özellikle Suriye savaşında asimetrik kapasitesini geliştirmiş, binlerce militanı silahlandırarak sahaya yerleştirmiş ve bunun üzerinden Ortadoğu'daki kapasitesini arttırmıştır. İran bu asimetrik savaş gücü ile İsrail ve ABD'yi caydırmak, Irak ve Lübnan'da pozisyonunu sağlamlaştırmak, buradaki güç dengesini lehine değiştirmek istemektedir.²⁴ Benzer bir durum Yemen için de geçerlidir. Yemen'de savaşan taraflardan biri olan Husiler, İran tarafından desteklenmektedir. İran Aden Körfezi'ndeki kritik önemdeki Bab-ül Mendep Boğazı'nı tıpkı Hürmüz'ü yaptığı gibi kontrol altına almak istemektedir.

İran, Suudi Arabistan'ın enerji ticareti güvenliği açısından da bir tehdit olarak algılanmaktadır. Rusya'nın 2004-2005 yıllarında Ukrayna ile yaşadığı doğal gaz krizinden sonra Avrupa'nın enerji güvenliği adı altında Rusya'ya

22 Fergus Kelly, "Iran's Bavar-373 Air Defense Missile System Passes All Initial Tests," *The Defense Post*, 6.01.2018. <https://thedefensepost.com/2018/01/06/iran-bavar-373-missile-defense-system-passes-tests/>

23 Mary Kay Linge, "Trump signs off on \$110B Arms Deal in Saudi Arabia," *New York Post*, 20.05.2017. <https://nypost.com/2017/05/20/trump-signs-off-on-110b-arms-deal-in-saudi-arabia/>

24 "Iran's New Way of War in Syria," *Understanding War*, erişim: 20.07.2019, www.understandingwar.org

alternatif arayışları hız kazanmıştır. Avrupa Birliği ihtiyacı olan doğal gazın yüzde 25'ini, petrolün de üçte birini halen Rusya'dan ithal etmektedir. Slovakia, Finlandiya, Polonya, Macaristan, Baltık ülkeleri ve Ukrayna neredeyse tamamen Rusya'ya bağımlı durumdadır. Avrupa'ya giden gazın yüzde 80'i Ukrayna, yüzde 20'si ise Belarus üzerinden gitmektedir. Bu Moskova'nın batıya karşı en önemli kozu olarak görülmektedir. Avrupa'nın bu durumu değiştirme çabasında Basra Körfezi'ndeki gazın ve özellikle de Pars doğal gaz rezervinin batıya taşınması büyük önem kazanmıştır. Burada İran-Katar ve Suudi Arabistan arasındaki rekabet son derece önemlidir. İran, Irak ve Suriye üzerinden bir boru hattıyla Avrupa pazarına çıkmayı düşünmüş, buna karşın ABD ve Batılı müttefikleri kendi boru hattı projelerini masaya yatırmışlardır. Suriye iç savaşının çıkması bu iki rakip projeyi rafa kaldırırken projeler, Suriye iç savaşındaki çıkarların tanımlanması konusunda ipucu vermektedir.²⁵

İran'ın Irak'ta ve Suriye'de etkinlik kazanmaya çalışması, Hürmüz ve Bab-ül Mendep üzerinden Suudi Arabistan'ı sıkıştırmaya çalışması, Suriye, Lübnan üzerinden Doğu Akdeniz'e çıkış ve Süveyş Kanalı'na baskı yapması bu anlamda Suudi Arabistan açısından ciddi bir jeopolitik risk olarak görünmektedir. İran'ın Lübnan'da Hizbullah'ı desteklemesi, bu ülkedeki etkinliğini arttırması, özellikle 1990'lardan sonra Filistin sorununa Filistin İslami Cihadı ve Hamas üzerinden müdahil olması İslam dünyasında liderlik kavgası olduğu kadar Doğu Akdeniz mücadelesinin de bir parçası olarak değerlendirilebilir. Suudi Arabistan bu jeopolitik tehdidi aşağıda açıklanacağı gibi Körfez'de, Yemen'de ve Mısır'da müttefikleriyle ittifak yaparak, gereğinde askeri güç kullanarak aşma çabasıdadır.

İran'ın nükleer programı da Suudi Arabistan açısından tehdit olarak algılanmaktadır. 2002 yılından itibaren İran'ın, nükleer programını "aşırı bir şekilde" ilerlettiği haberleri sonraki yıllarda uluslararası siyasetin ve Ortadoğu'nun en önemli gündem maddelerinden biri haline dönüşmüştür.²⁶ Bu durum Suudi Arabistan'ın İran kaynaklı tehdit algılarına bir yenisini eklemiştir. 16 Haziran 2003'te Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK) Başkanı Muhammed El Baradei'nin İran'ın şeffaflık konusunda iş birliği içinde olmadığı ve bazı nükleer materyal ve faaliyetler hakkında açık bilgiler vermediği konusundaki raporu,²⁷ Tahran'ın nükleer silah üreteceği yönündeki endişeleri arttırmıştır. Suudi Arabistan bu duruma karşı da bir dengeleme hareketi içine girme potansiyeli taşımaktadır.

25 Ahmed Mahdi, "Energy competition in the Middle East," *Al Ahram Weekly*, erişim: 10.05.2018. www.weekly.ahram.org.eg/News/19227.aspx

26 "Report: Iran has extremely advanced nuclear program", *CNN*, erişim: 10.05.2018. <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/03/09/iran.nuclear/>

27 Mohamed El Baradei, Introductory Statement to the Board of Governors, *IAEA*, erişim: 11.05.2018. <https://www.iaea.org/newscenter/statements/introductory-statement-board-governors-47>

2.2. Rejim güvenliği

Suudi Arabistan'da yöneticilerin dış politika yapımında bağımsız karar alabilme, ülkenin güvenliğini sağlama gibi önceliklerinden biri de yerel düzeyde rejim güvenliğinin sağlanması olduğu belirtilmişti. Suudi Arabistan açısından rejimin meşruiyeti ve kimliğinin korunması hayati önem taşımaktadır. Devlet bürokrasisinin ve kamuoyunun çok da etkili olmadığı Suudi Arabistan bu anlamda 1979'da iki büyük kriz yaşamış ve bunlar sonraki yıllarda devletin kodlarının oluşmasında dönüm noktası olmuştur. Bunlardan ilki 30 Kasım 1979'daki Aşura anmalarında İran devriminin dini lideri Ayetullah Humeyni'nin posterlerinin Şii nüfusun yoğun yaşadığı El-Katif'te açılması olayıdır. İran devriminin Şii gücünü ve kimliğini desteklemesi olarak yorumlanan bu olaya hükümetin verdiği sert tepki, şiddet olaylarına neden olmuştur. Yaşanan olaylarda 17 kişi hayatını kaybetmiş, 200'den fazla Şii gösterici de tutuklanmıştır.²⁸ İkincisi ise, Hicri 1400 yılının ilk günü yani Muharrem ayının ilk sabahında 20 cenaze içerisinde Kâbe'ye silah sokan Cuheyman El Uteybi ve adamlarının Kabe'yi ele geçirmesi ve burada bir direniş başlatması olayıdır. 4 Aralık 1979'a kadar süren kuşatma zor kullanılarak bastırılmış olup, çatışmada 127 Suudi Arabistan askeri ölümlenirken 461'si yaralanmıştır. Rejimin İslami olmadığını savunan ve "kafir" olduğunu iddia ederek, Cuheyman'ın kayınbiraderi Muhammed El Kahtani'nin mehdî olduğunu öne süren saldırganlardan 117'si de bu çatışmada öldürülmüştür. Cuheyman ve beraberindeki toplam 63 kişi ise idam edilmiştir.²⁹ Bu iki olay sonraki yıllarda Suudi Arabistan rejiminin içeriden kaynaklı en büyük iki güvenlik tehdidinin belirleyicisi olmuştur. Suudi yönetimi Şiiilerin yaşadığı bölgeyi güvenlik açısından hassas bölge ilan ederek buradaki siyasi hareketleri denetim altında tutarken, Kâbe baskınından sonra gazetelerde kadın fotoğraflarının yayınlanmasının yasaklanması, eğitimin daha sıkı İslami kurallara göre düzenlenmesi gibi adımlar atılmıştır.³⁰

Rejim güvenliği açısından bir başka ciddi sorun da, 1990 yılında Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi ile ortaya çıkmıştır. Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılması amacıyla düzenlenen ABD liderliğindeki koalisyonun 1991 yılındaki müdahalesi Saddam Hüseyin tehlikesini bertaraf ederken, Irak'a müdahale için bölgeye konuşlandırılan Amerikan birliklerinin Suudi Arabistan'a girmeleri bu ülkedeki kökten dinci grupların itirazlarına ve tepkilerine neden olmuştur. O günlerde Afganistan'da savaşıyan bir "mücahid" olarak bilinen daha sonra El-Kaide terör örgütünün lideri olarak tanınacak

28 Robert Legacy, *Inside The Kingdom*, (New York: Penguin: 2010), 39-45

29 Legacy, "Inside the Kingdom", 22-35

30 Legacy, "Inside the Kingdom", 47-51

olan Usame Bin Ladin, Suudi Arabistan yönetimine 540 bin Amerikan askerine kapıları açacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Savunma Bakanı Prens Sultan ile görüşerek 100 bin kişilik kuvvetiyle Irak'a karşı Suudi Arabistan'ı savunabileceğini söyleyerek gayrimüslim askerlerin kutsal topraklara sokulmaması gerektiğini savunmuştur.³¹ Bin Ladin, bu talebinin dikkate alınmamasından sonra Suudi Arabistan'ın güvenlik konularında ABD'ye bağımlılığını kamuoyu önünde açıkça eleştirmiş, yabancı askerlerin ülke dışına çıkmasını ve üslerin kapatılmasını savunmuştur. Bu durum, hükümet karşıtı kökten dinici grupların rejimin meşruiyetini sorgulamalarının yolunu açmıştır. Rejimin güvenliği için tehdit olarak görülmeye başlanan Ladin, ülke dışına çıkmak zorunda kalmış ve sonrasında vatandaşlıktan da atılmıştır.

ABD ile kurulan bölgesel güvenlik ilişkileri rejimin güvenliğini sağlamak için de kullanılmıştır. Kral Fahd, Kuveyt'in işgalinden hemen sonra krallığın en üst düzey dini otoritesi olan Şeyh Abdelaziz ibn Baz'dan fetva alarak Müslüman olmayanların İslam'ın kutsal mekanlarını koruyabileceği iznini almıştır. Ardından ABD komutasındaki 230 bin kişilik koalisyon ordusu Suudi Arabistan'a konuşlanmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan Çin, Sovyetler Birliği ve İran ile diplomatik ilişki kurmuştur. Böylece sadece Suudi Arabistan'ın korunması değil, aynı zamanda Kuveyt'in kurtarılması ve Saddam Hüseyin'in devrilmesi için ABD ile iş birliğine girilmiş olmuştur. Ayrıca ABD'nin, 1991 yılında başlatmış olduğu 36. paralelin kuzeyi ve 32. paralelin güneyindeki Uçuşa Yasak Bölge uygulaması için de Suudi Arabistan'da 5 bin kişilik bir gücü kalıcı olarak konuşlandırılmıştır. Güney Gözlem Operasyonu (Operation Southern Watch) ile Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı'na bağlı 5. Filo'nun bu bölgedeki petrol akışının "güvenliğini sağlaması" üzerinden bölgeye yerleşmesi de yoğun muhalefetle karşılaşmıştır. Bunlar Usame Bin Ladin'in gözünde şeriatın çiğnenmesi olarak değerlendirilmiştir. Bin Ladin bu durumu hayatının en şok edici olayı olarak nitelendirmiş ve Suudi topraklarındaki Amerikan üslerini hedef almaya başlamıştır. 1998'de Mısırlı Ayman ez-Zevahiri ile birlikte "Yahudi ve Haçlılara Karşı Dünya İslami Cephesi"ni kurarak ABD ve müttefiklerine savaş ilan etmişlerdir.³² Bu da Suudi Arabistan rejimi için en büyük tehditlerden biri olarak öne çıkmıştır.

11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren 19 teröristten 15'inin Suudi Arabistan vatandaşı olması da Suudi rejimini zor bir duruma sokmuştur. Wikileaks bel-

31 Douglas Jehl, "Holy War lured Saudis as Rulers Looked Away", *New York Times*, 27.12.2001. <https://www.nytimes.com/2001/12/27/world/a-nation-challenged-saudi-arabia-holy-war-lured-saudis-as-rulers-looked-away.html>

32 Abdel Bari Atwan, "Why bin Laden was radicalized," *CNN*, erişim: 15.05.2018. <http://edition.cnn.com/2011/OPINION/05/17/osama.bin.laden.al.qaeda/index.html> ayrıca Robert Fisk, "Why we reject the West – by Osama bin Laden," *The Independent*, 10.07.1996. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/why-we-reject-the-west-by-osama-bin-laden-a7033906.html>

gelerinde ortaya çıkan Amerikan Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'ın yazışmalarında, uluslararası kökten dinci terör örgütlerinin Suudi Arabistan'dan giden bağışlardan finansman elde ettiğine dair iddiaları³³ bu ülkeye yönelik tepkileri daha da arttırmıştır. Bazı çevreler Suudi Arabistan'a yaptırımlar getirilmesini, ABD'deki Suudi varlıklarının dondurulmasını önermiştir. Suudi Arabistan ise ABD'deki 750 milyar dolarlık varlığını çekmekle tehdit etmiştir.³⁴ 2016 Eylül'ünde Amerikan Kongresi'nde kabul edilen Teröre Destek Verenlere Karşı Adalet Yasası (Justice Against Sponsors of Terrorist Act) 11 Eylül saldırılarında hayatını kaybedenlerin ailelerinin Suud Arabistan'a karşı dava açmalarına olanak tanımıştır.³⁵ Başkan Obama'nın vetosuna rağmen Kongre'nin yasayı yeniden kabulünden sonra Suudi Arabistan herhangi bir adım atmamıştır.

Suudi Arabistan'ın rejim güvenliği ile ilgili son büyük tehdit algısı Arap Baharı olarak da isimlendirilen Arap isyanlarıdır. 17 Aralık 2010'da Tunus'ta bir seyyar satıcının kendini yakmasıyla başladığı kabul edilen ve ilk olarak Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin istifasına yol açan, ardından Mısır'da Hüsnü Mübarek'in devrilmesiyle süren isyanlar Arap dünyasındaki rejimlerin bir bir devrilmesine ya da istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. Libya'da Muammer Kaddafi'nin NATO müdahalesiyle zayıflaması ve akabinde devrilmesi, Yemen'de Ali Abdullah Salih'in iktidarı bırakması ve sonrasında öldürülmesi, Suriye'de Beşar Esad yönetimini devirmeye yönelik iç savaş, Bahreyn, Ürdün ve Lübnan'da çıkan olaylar Suudi Arabistan tarafından kaygıyla izlenmiştir.

Demokratik kurumların, siyasi partilerin ve siyasi katılımın olmadığı otoriter bir rejim olan Suudi Arabistan, 2010 yılında başlayan Arap isyanlarına karşı yine statükonun korunması ve bu olayların ülke içine sıçramaması noktasında odaklanmıştır. Arap isyanlarına karşı bu doğrultuda çeşitli iç ve dış politik stratejilerle yanıt vermeye çalışmıştır. İçerde vergi indirimleri, yöneticilere itaat konusunda yeni bir dini söylemin uygulamaya konması ve protesto ihtimallerine karşı sıkı güvenlik tedbirleri alınması bunların başında gelmektedir. Doğu'daki Şii vilayetlerde de bu yola başvurulmuş Katif ve Avamiye'de Suudi güvenlik güçleri olayları bastırırken 16 gencin ölümüne neden olmuştur.³⁶

33 Alex Spillus, "Wikileaks: Saudis 'chief funders of al-Qaeda'," *Telegraph*, 5.12.2010, erişim: 20.07.2019

34 Larry McShane, "Saudi Arabia threatens to pull \$750B from U.S. economy if Congress allows them to be sued for 9/11 terror attacks" *New York Daily News*, 16.04.2016, erişim: 20.07.2019 <http://www.nydailynews.com/news/world/saudi-arabia-warns-750b-response-9-11-liability-suit-article-1.2603675>

35 "Congress passes Saudi 9/11 lawsuits bill," *BBC News*, 9.09.2016, erişim: 20.07.2019 <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-37310593>

36 "New clashes in Saudi Arabia leave 'protester' dead 11 February 2012," erişim: 21.07.2019 *BBC News*, <https://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16995286>

3. Değişen Tehditler Karşısında Suudi Arabistan'ın Yeni Dış Politikası

Suudi Arabistan yönetimi yukarıda ifade edilen tehdit algılamaları dolayısıyla ulusal güvenliği için dış politikasında üç temel strateji uygulamaya başlamıştır: Bunlardan birincisi 11 Eylül saldırıları dolayısıyla ABD ile sıkıntıya giren ilişkileri düzeltmek, geliştirmek ve askeri iş birliğini arttırmaktır. İkincisi küresel ve bölgesel ittifaklarla İran'ı kuşatmak, dengelemek ve İran etkisine karşı doğrudan mücadele etmektir. Üçüncüsü Arap ayaklanmalarının içeride ve çevre ülkelerde gelişmesini, yayılmasını engellemek, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerine doğru genişlemesini durdurmak, bunun arkasındaki siyasi hareketleri baskılamaktır. Bu amaçlarla Suudi Arabistan Filistin sorununda ABD-İsrail projelerine destek vermiş, silahlanma konusunda büyük bütçeler ayırmış, Katar'ın abluka altına alınmasına öncülük etmiş, Tunus, Mısır ve Libya'daki devrimlerin kuşatılmasına, Mısır'da askeri darbenin ve darbe sonrası kurulan düzenin desteklenmesine, Bahreyn ve Yemen'de devrimlerin bastırılmasına, eski yönetimlerin yeniden tesisine çalışmıştır. Riyad yönetimi Suriye'deki Baas rejimi karşıtı harekette de yeralmış, önce Suriye muhalefet hareketini desteklemiş, kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Suriye'den kaçan eski başbakan Riyad Hicab'ın başkanlığındaki Yüksek Müzakere Komitesi üzerinden sürece dahil olmak istemiş, ancak Türkiye, İran ve Rusya inisiyatifini geliştiren Astana sürecine paralel olarak buradaki tavrını değiştirmiştir. 2017'den itibaren Velihaht Prens Muhammed Bin Selman'ın yönetimdeki etkisini arttırmasıyla birlikte Suudi Arabistan Suriye'de rejime karşı tavrını değiştirerek Beşar Esad'ın ayakta kalmasına ve meşruiyet kazandırılmasına dönük girişimlerde bulunmuştur. Suudi Arabistan Müslüman Kardeşler'in (İhvan-ı Müslimin) terör örgütü ilan edilmesini desteklemiş, Vizyon 2030 planı ile Suudi ekonomisini petrole bağımlı olmaktan kurtarmayı hedeflemiş, dış politikasını bu politikayı destekleyecek şekilde düzenlemeye çalışmıştır.

3.1. ABD ve İsrail ile yakınlaşma stratejisi

Suudi Arabistan ile ABD arasındaki ilişkiler 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren teröristlerinin 19'undan 15'inin Suudi Arabistan vatandaşı olması dolayısıyla ciddi bir sarsıntı geçirse de, gerek George W. Bush gerekse Barack Obama dönemlerinde ilişkiler belli bir istikrar içinde götürülmek istenmiştir. Ancak bu durum iki nedenden ötürü Obama döneminde bozulmaya başlamıştır. Bunlardan ilki İran ile P5+1 ülkeleri ile İran arasında 14 Temmuz 2015'te varılan Nükleer Anlaşma'dır. Diğerisi ise Amerikan Kongresi'nin Teröre Destek Verenlere Karşı Adalet Yasası'nın Amerikan Kongresi'nde Başkan Obama'nın

vetosuna rağmen 17 Mayıs 2016'da kabul edilmesi ve 11 Eylül mağdurlarının Suudi Arabistan'a tazminat davası açabilmesinin önünün açılmasıdır³⁷. Başkan Obama Suudi Arabistan'ı insan hakları ihlalleri konusunda eleştirse de özellikle görev süresinin sonlarına doğru Suudi Arabistan'ı kaybetmemek için çaba göstermiştir. Suudi Arabistan yönetimi de Obama'ya mesafe koymuştur. 2015 Ocak ayında Hindistan ziyaretini kısa keserek tahta çıkan Kral Salman bin Abdülaziz'i ziyaret eden Obama, İran ile yakınlaşmasından dolayı soğuk bir şekilde karşılanmıştır. Ancak Obama, İran'ın Irak, Suriye ve Yemen iç savaşları dolayısıyla bölgede etkinliğinin artması yüzünden Tahran'ı Suudi Arabistan ve Körfez'deki diğer müttefikleri ile dengeleme yoluna gitmiştir. Nisan 2016'daki Suudi Arabistan ziyaretinde havaalanında düşük düzeyde yetkililer tarafından karşılanmış ve ziyareti televizyondan canlı olarak yayınlanmamıştır. Başkan Obama o günlerde geri planda bir Prens olan Muhammed Bin Salman'ı kabul etmiş ve 2030 Vizyonundan övgüyle söz etmiştir.³⁸

Suudi tarafı ABD'nin tavrından memnuniyetsizliğini Dışişleri Bakanı Prens Turki El Faysal'ın Obama'ya yazdığı açık bir mektupla ifade etmiş, onu 80 yıllık dostunu bir kenara iterek ülkesinin baş düşmanlarından biri olan İran'ı Amerikan dış politikasının merkezine oturtmakla suçlamıştır.³⁹ Yine de 2011-2015 yılları arasında Suudi Arabistan ABD'nin silah satışlarının yüzde 10'unu alan ülke olmayı sürdürmüştür. Obama 2016 yılında Suudi Arabistan'a 115 milyar dolarlık bir silah satışı anlaşması paketi önermiş ama bu paket insan hakları örgütleri ve bazı senatörler tarafından engellenmiştir. Suudi Arabistan ordusunun Yemen'de bir cenaze konvoyunu vurması ve 140 kişinin hayatını kaybetmesi olayı sonrasında Obama, planı gözden geçireceğini açıklamıştır.⁴⁰

Suudi Arabistan, Obama döneminde iki ülke arasındaki özel ilişkilerin bir kenara atıldığını görerek endişeye kapılmıştır. Obama, Arap Baharı sırasında Suudi Arabistan'ın desteklediği Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in devrilmesine de göz yummuştur. İran ile Nükleer Anlaşma imzalaması, Irak'ı büyük ölçüde İran'ın etki alanına bırakması da Suudi Arabistan'da kuşkuyla karşılanmıştır. Ortadoğu'da Suudi Arabistan ve İsrail üzerinden bir siyaset yü-

37 Aliyah Frumin, "Congress Overrides Obama Veto On 9/11 Bill," *NBC News*, erişim: 21.07.2019, 28.09.2016. <https://www.nbcnews.com/news/us-news/senate-overrides-obama-veto-9-11-bill-n656011>

38 Nahal Toosi, "Obama, in an awkward twist, becomes Saudi Arabia's defender," *Politico*, 22.09.2016, erişim: 21.07.2019, <https://www.politico.com/story/2016/09/obama-saudi-arabia-228521>

39 Prince Turki al-Faisal, "Mr. Obama, we are not 'free riders'," *Al Arabiya*, 14.03.2016, erişim: 24.07.2019 <http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2016/03/14/Mr-Obama-we-are-not-free-riders-.html>

40 Yara Bayoumy, "Obama administration arms sales offers to Saudi top \$115 billion." *Reuters*, 7.9.2016 <https://www.reuters.com/article/us-usa-saudi-security/obama-administration-arms-sales-offers-to-saudi-top-115-billion-report-idUSKCN11D2JQ>

rütmeye karar verdiği anlaşılan ABD’de Cumhuriyetçi Donald Trump’ın 2016 seçimleri sonrasında başkanlık koltuğuna oturmasıyla olaylar tersine dönmüş, Trump ilişkileri düzeltme yoluna gitmiştir. Suudi Arabistan Veliht Prensi de; bir yandan Trump yönetiminin işini kolaylaştırmak ve ülkesinin görünümünü ABD nezdinde olumluya çevirmek diğer yandan da Vizyon 2030’daki hedeflere ulaşabilmek adına çeşitli reformlara yönelmiştir. Bunlardan en dikkat çekici olanı kadınların otomobil kullanmasına izin verilmesidir.⁴¹

Rusya’nın 30 Eylül 2015’te Suriye’de askeri operasyonlara başlayarak bölgeye girişi ve İran’ın etkinliğini arttırmasına karşı ABD, bölgede “dostlarımızı desteklemeliyiz” şeklinde özetlenebilecek bir politikaya yönelmiştir. Bu yeni süreçte ABD, İran’a karşı özellikle Suudi Arabistan’ı desteklemeye ağırlık vermiştir. Terörle mücadele, siyasi reform ve bölgesel güvenlik mimarisi alanlarında Washington-Riyad ilişkileri öne çıkmıştır.⁴² Başkan Trump, 20 Mayıs 2017’de Riyad’ı ziyaret etmiş, burada Kral Salman bin Abdülaziz el Suud ile 110 milyar dolarlık acil ve 10 yıl için 350 milyar dolarlık silah anlaşması imzalamıştır. Tank, muhrip gemiler, füze savunma sistemleri, radar, iletişim, siber güvenlik sistemleri içeren bu anlaşmalar büyük ölçüde Suudi Arabistan’ın İran’a karşı bölgede denge sağlamasını hedeflemektedir. Bu çerçevede 20-21 Mayıs 2017 Riyad Zirvesi’nde ABD Başkanı Trump, Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinin liderleri ve 55 Arap ve Müslüman ülke temsilcisi ile bir araya gelmiştir. Arap-İslam ve Amerikan Zirvesi’nde “kökten dinci teröristlerin yok edilmesi” kararlaştırılmış, Hamas ve İran, Suriye’de Beşar Esad’ı destekledikleri gerekçesiyle kınanmıştır. Ayrıca Amerikan yönetimi Suudi Arabistan’ın desteğiyle 13-14 Şubat 2019’da Polonya’nın Varşova kentinde bir Ortadoğu Konferansı toplamıştır. Burada amaç “İran ve terörizm etkisini kırmak” olarak açıklanmış ve konferans İran’a karşı Arap-İsrail paktının bir zemini olarak kullanılmıştır. Avrupa Birliği, Rusya ve Türkiye konferansa katılmamıştır. ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence İran rejimini Ortadoğu’da barış ve güvenliğin en büyük tehdidi olarak gördüğünü açıklamıştır.⁴³

Suudi Arabistan, ABD’nin yanı sıra İsrail ile de açıktan olmasa da bir yakınlaşma kurgulamaktadır. İran ile yapılan nükleer anlaşma, Suriye’de Sünni muhalefetin gerilemesi, Yemen’de Husilerin ilerleyişi gibi olaylar sonrasında, Veliht Prens Muhammed Bin Salman, İsrail ile ilişkileri normalleştirerek yola devam etmeye çalışmıştır.⁴⁴ İsrail ile Arap ülkelerinin daha sık tema-

41 “Bin Salman in Washington,” *Al Ahran Weekly*, 26.03.2018

42 Bruce W. Jentleson, “Strategic Recalibration,” *The Century Foundation*, 24.01.2018, <https://tcf.org/content/report/strategic-recalibration/?session=1>

43 “Mike Pence: Iran is greatest threat to peace and security in the Middle East Monday,” *Arab News*, 30.09.2019 <https://www.arabnews.com/node/1452091/middle-east>

44 Ezra Friedman, “The solidifying Arab-Israeli Alliance,” *Global Risks Insights*, 23.01.2019 <https://glo->

sa geçtiği gözlemlenmiştir. İsrail de aynı dönem içerisinde, Mısır ve Körfez ülkelerini yanına alarak bölgedeki İran ve Türkiye etkisini azaltma arayışında olmuştur. İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun Ekim 2018'deki Umman ziyareti ve üst düzey İsraili yetkililerin Körfez ülkelerini ziyaretleri bu politikanın tezahürüdür.⁴⁵ Suudi Arabistan, 2018 yılında Air India'nın İsrail'e uçuşları için hava sahasını açma kararı almıştır.⁴⁶ Velihaht Prens Muhammed Bin Salman Yahudilerin kendi devletlerine sahip olma hakkını tanıdığını açıklamıştır.⁴⁷ 2019 Mayıs'ında İsraili Arapların Suudi Arabistan'da yaşama ve çalışma hakkını onaylamıştır. Filistin meselesi Arap dünyasında gündemde alt sıralara itilmiş, Arap basını bu konudaki hassasiyetini azaltmıştır.

3.2. Körfez'de yeni güvenlik kurgusu stratejisi

Körfez İşbirliği Konseyi (KİK), 1981 yılında İran devrimi sonrasında bölgede artan gerilim ve İran-İrak savaşının Körfez Bölgesi'nde oluşturduğu krize tepki olarak doğmuştur. Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Umman Körfez İşbirliği Konseyi'nin kuruluş belgesinin 4. Maddesinde belirtildiği üzere sadece bir güvenlik iş birliği örgütü olarak kurulmamıştır. Ancak 1986'da Yarımada Kalkanı Gücü kurularak güvenlik sorunlarında dışa bağımlılığın azaltılması gündeme gelmiştir. 1990 yılı Aralık ayında Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası yapılan zirvede kabul edilen Doha Deklarasyonu ile Körfez İşbirliği Konseyi'nin savunma ve güvenlik düzenlemelelerinin caydırıcılık sağlayamadığı açıkça vurgulanmıştır.

2000 yılındaki zirvede Körfez İşbirliği Konseyi Ortak Savunma Anlaşması imzalayarak kolektif güvenlik için bir adım atmıştır. Ortak Savunma Konseyi ve Askeri Komite kurulmuştur. 2006 yılında Suudi Arabistan Merkez Komuta kurulması için çalışma başlatmış ama bütün bu düzenlemeler etkin bir savunma paktına dönüşmemiştir.⁴⁸ “Ortak Arap Gücü” kurulması fikri Arap Birliği'nin Kahire'deki 143. Toplantısında 9 Mart 2015'te Mısır tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. Bu güç gönüllülük esasına dayalı olarak terör örgütlerine karşı acil müdahale gücü olarak düşünülmüştür. Ardından 26 Mart'ta

balriskinsights.com/2019/01/the-solidifying-of-the-arab-israeli-alliance/

45 “Israel Chief of Staff secretly visited UAE, met Bin Zayed,” *Middle East Monitor*, erişim: 01.08.2019, <https://www.middleeastmonitor.com/20181215-israel-chief-of-staff-secretly-visited-uae-met-bin-zayed/>

46 “Saudi-Israeli relations: The emergence of a new alliance,” *Al Araby*, erişim: 01.08.2019, <https://www.alaraby.co.uk/english/indepth/2019/8/14/saudi-israeli-relations-the-emergence-of-a-new-alliance>

47 Ben Hubbard, “Saudi Prince Says Israelis Have Right to ‘Their Own Land’,” *New York Times*, erişim: 3.08.2019, <https://www.nytimes.com/2018/04/03/world/middleeast/saudi-arabia-mohammed-bin-salman-israel.html>

48 Christian Koch, “The GCC as a Regional Security Organization,” *Kas International Reports*, 2010 26-30 https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=ca542b43-1671-8fab-93f0-397e609e8919&groupId=252038

Yemen’de Şii Husi Ensarullah Hareketi’ne karşı Yemen Devlet Başkanı Sünni Abdurabbu Mansur Hadi’yi desteklemek için “Kararlı Fırtına” operasyonu başlatılmıştır. Operasyona Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Ürdün, Sudan, Kuveyt, Mısır, Fas ve Senegal katılmıştır. Üç gün sonra Şarm El-Şeyh’teki Arap Birliği Liderler Zirvesi’nde, karargâhları Kahire ve Riyad’da olacak 40 bin kişilik Ortak Arap Gücü kurulması kararlaştırılmıştır. Yemen operasyonları sürerken Körfez İşbirliği Konseyi liderlerini Camp David’de ağırlayan ABD Başkanı Obama “Arap NATO’su fikrini ortaya atmış, ABD destekli bir Körfez güvenlik kurgusunu gündeme getirmiştir. Aynı yıl içinde Suudi Arabistan Veliht Prensi Muhammed Bin Salman, teröre karşı 34 ülkenin katılımıyla bir İslam Ordusu’nun kurulduğunu ilan etmiştir.⁴⁹ 2016’da İslami Askeri Koalisyon aynı yıl 20 ülkenin katılımı ile Irak, Suriye, Yemen, Libya ve Sina’da Kuzeyin Şimşegi adlı tatbikatı gerçekleştirmiştir.⁵⁰

Arap isyanları ve İran’ın bölgede artan nüfuzu ile birlikte Suudi Arabistan, Körfez bölgesinde İran’ı dengelemek, Arap isyanlarının kraliyete sıçramasını ve komşu ülkelerin muhalefetin merkezi haline gelmesini engellemek için de bir dizi adım atmıştır. Buna göre yakın çevrede Suudi yanlısı rejim ve krallıklarda statükonun korunması, gerekirse bunun için askeri güç kullanımı, İran etkisinin çevrelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla Suudi Arabistan, Körfez İşbirliği Konseyi’nin güçlendirilmesine ve bir güvenlik ittifakı kimliğinin kazandırılmasına çaba göstermiştir. Ayrıca Mısır ile ilişkilerin güçlü tutulması en önemli unsurlardan biri haline gelmiştir.

Bu aktif politikanın ilk tezahürü Bahreyn’deki ayaklanmaya doğrudan müdahale edilmesidir. 14 Şubat 2011’de Şii nüfusun yoğun olduğu doğu vilayetlerinde protestoların başlaması üzerine Riyad yönetimi harekete geçmiştir. Şii nüfustaki hareketlenmeyi İran komplosu olarak değerlendiren Suudi Arabistan, geçmişte rejimi tehdit eden üç hareketin de – 1927 İhvan isyanı, 1979’daki Cüheyman’ın Kâbe baskını ve 2003’teki cihatçıların eylemlerinin – İslami eğilimli olması dolayısıyla özellikle İslami hareketlerin güç kazanmasından endişe etmiştir. Suudi Arabistan 14 Mart 2011’de Körfez İşbirliği Konseyi’nin kararı ile Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin de yer aldığı 1200 kişilik askeri bir güç ile Şii ağırlıklı muhalefeti bastırmak üzere Bahreyn’e müdahale etmiştir. Amerikan 5. Filosunun da bulunduğu Bahreyn İran ile Suudi Arabistan ve Arap Körfez ülkeleri arasında kritik bir noktadır. Başkent Manama’daki İnci Meydanı’nda toplananların eylemleri bastırılmış ve mevcut rejim ayakta tutulmuştur. Müdahale 4 Temmuz 2011’de son bulmuştur.

49 Sinan Tavukçu, “Arab Army / Arab NATO / Islamic Army”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 29.08.2018. <https://www.sde.org.tr/analysis/sd-analysis-arab-army-arab-nato-islamic-army-analizi-6862>

50 “Suudilerden Suriye için tatbikat”, *Yakın Doğu Haber*, 10.02.2016. http://www.ydh.com.tr/HD14457_suudilerden-suriye-icin-tatbikat.html

Suudi Arabistan yeni ortaya çıkan tehditler dolayısıyla Körfez İşbirliği Konseyi'ni daha etkili bir güvenlik kurumuna dönüştürmeyi hedeflemiştir. Arap Birliği'ni de kullanarak bir ittifak arayışı içine girmiştir. Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin) hareketinin terör örgütü kabul edilmesine Mısır ile birlikte öncülük etmiş, Filistin'de Hamas'a olan desteğini çekmiştir.⁵¹ Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Suriye ve Rusya da Müslüman Kardeşler'i terör örgütü olarak tanımlamıştır.

3.3. Mısır ile stratejik yakınlaşma

Suudi Arabistan'ın yeni dış politikasındaki güvenlik kurgusunda Mısır önemli bir yer tutmaktadır. Riyad yönetimi, İran'ın Hürmüz ve Bab el Mendeb'teki baskısını kırmak ve Müslüman Kardeşler hareketini baskılamak ve zayıflatmak için Mısır ile daha güçlü bir ittifak kurmak gerektiğini düşünmektedir. Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in 12 Şubat 2011'de devrilmesinden sonra ülke ciddi bir ekonomik dar boğaza girmiştir. Aralık 2011'den Temmuz 2012'ye kadar geçen süre içinde yabancı yatırımlar 36 milyar dolardan 14,4 milyar dolara kadar gerilemiştir. Bu dönemde Suudi Arabistan Mısır Ordusu'na 4 milyar dolar destek açıklamış, Birleşik Arap Emirlikleri ile birlikte toplam 12 milyar dolar yatırımla Mısır ekonomisini ayakta tutmaya çalışmıştır. Mübarek'in devrilmesinin ardından yapılan seçimlerle iş başına gelen Müslüman Kardeşler'in önde gelen isimlerinden Muhammed Mursi'nin İran'a yakınlaşması ve Tahran'a bir resmi ziyaret gerçekleştirmesi üzerine Suudi Arabistan yönetimi, Mursi karşıtı bir darbe gerçekleştiren General Abdülfettah Sisi'ye destek olmuştur. 2013 darbesini yapan Abdülfettah El Sisi buna karşılık darbe sonrası yapılan seçimi kazandıktan sonra ilk resmi ziyaretlerini Suudi Arabistan ve Rusya'ya gerçekleştirmiştir.

Suudi Arabistan bu süreçte Mısır ile 30 Temmuz 2015'te Kahire Deklarasyonu'nu imzalamıştır. Suudi Arabistan Savunma Bakanı Muhammed Bin Salman ile Abdülfettah El Sisi bu altı maddelik işbirliği anlaşmasıyla; Ortak Arap Gücü kurmak için askeri işbirliğinin geliştirilmesini, enerji, elektrik ve ulaşım konularında işbirliği ve ortak yatırım yapılmasını, iki ülke arasında ekonomik entegrasyon sağlanmasını ve bunun üzerinden Mısır'ın dünya ticaret hareketinin anahtar noktası haline getirilmesini, ortak projeler için yatırımların yoğunlaştırılmasını, siyaset, kültür ve medya alanlarında işbirliğinin güçlendirilerek "bölgesel istikrarsızlığın tehlikelerinin" önüne geçilmesini karara bağlamışlardır. İki ülke arasında ilk kez Kızıldeniz'de karasularının ve

51 "Saudi Arabia declares Muslim Brotherhood 'terrorist group'", *BBC*, 7 March 2014, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26487092?print=true>

deniz sınırlarının belirlenmesi için çalışma yapılması da kararlaştırılmıştır.⁵² Ayrıca Mısır'ın ekonomik kalkınması için Mısır-Suudi Arabistan Koordinasyon Konseyi kurulmuştur. 2016 yılı Mart'ında Şarm El Şeyh'te Mısır Ekonomik Kalkınma Konferansı yapılmış, burada Mısır yönetimine 4 milyar dolarlık yardım ve yatırım yapılması, beş yıl boyunca Mısır'ın petrol ihtiyacının Suudi Arabistan tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. İki ülke arasında ziyaretler sıklaşmış, 7 Nisan 2016 da Kral Selman Mısır'a 4 günlük ziyaret gerçekleştirmiş, 16 milyar dolarlık yeni yatırım sözü vermiş, ayrıca Kızıldeniz üzerinde 3-4 milyar dolara mal olacak ve iki ülke arasında kara bağlantısını kuracak olan Kral Selman Bin Abdülaziz Köprüsü projesi üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Ayrıca 5 yıllık petrol desteği, 23 milyar dolar değerinde 400 bin ton gaz yağı, 200 bin ton benzin ve 100 bin ton mazot yardımı yapılması, Mısır'ın bunu 15 yılda geri ödemesi kararlaştırılmıştır.⁵³ Sina projesi, Kuzey Sina otoyolu, dört ikincil otoyol, tarım depoları, 26 yerleşim yeri inşa edilmesi üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Suudi Kamu Yatırımları Fonu ile Mısır Yatırım Bakanlığı arasında anlaşma imzalanmıştır. 26,7 milyar doları doğrudan, 8 milyar doları Kral Salman tarafından olmak üzere destek yatırımları planlanmıştır. Suudi Arabistan'da halen iki milyon Mısırlı işçi bulunmaktadır ve bu Suudi iş gücünün yüzde 40'ını oluşturmaktadır. Bu dolaylı katkı ile de Mısır ekonomisine destek verilmiştir. Mısır, Suudi Arabistan'ın desteği ile 2015'te Süveyş Kanalı'nın genişletilmesini tamamlamıştır. Proje 8,5 milyar dolara mal olmuş, 12 ayda tamamlanmış ve 72 kilometrelik yeni kanal ve by-pass şeridi açılmıştır. Böylelikle Kanal'dan geçiş 18 saatten 11 saate düşürülmüştür. Güneye geçişin günlük kapasite 97 gemi olacak şekilde 2023'te iki katına çıkarılması beklenmektedir.⁵⁴

Suudi Arabistan velayet Prensi Muhammed Bin Salman Mısır, İngiltere ve ABD turunun ilk ayağında, 25 Nisan 2016'da açıkladığı Vizyon 2030 projesi⁵⁵ kapsamında NEOM adı altında 500 milyar dolarlık yatırımla yeni bir kent kurulacağını ilan etmiştir. Bu proje Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır'ı bir araya getirecek bir projedir.⁵⁶

52 "Egypt, Saudi Arabia issue 'Cairo Declaration' to strengthen cooperation," *Al Ahrām Online*, 30.07.2015, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/136591/Egypt/Politics-/Egypt,-Saudi-Arabia-issue-Cairo-Declaration-to-str.aspx>

53 Bassem Abo Alabass, "Egypt to sign final financial agreements with Saudi Arabia worth \$22bln: Officials," *Al Ahrām Online*, 5.4.2016. <http://english.ahram.org.eg/NewsAFCON/2019/198847.aspx>

54 Omar Mawji, "Saudi Arabia comes to the rescue of the Egyptian Economy," *Geopolitical Monitor*, 25.04.2016. <https://www.geopoliticalmonitor.com/saudi-arabia-comes-to-the-rescue-of-the-egyptian-economy/>

55 <https://vision2030.gov.sa/en>

56 Hatem Ezz Eldin, "King Salman's visit to Cairo," *Al Ahrām Weekly*, 7-13.04.2016 <http://weekly.ahram.org.eg/News/15988.aspx> ve Haitham Nouri, "Neom: Vision of the future," *Al Ahrām Weekly*, <http://weekly.ahram.org.eg/News/22913.aspx>

Suudi Arabistan terör örgütü ilan edilen “Müslüman Kardeşlerle mücadele” konusunda da Mısır ile yakın çalışma içine girmiştir. Suudi Arabistan uleması Tunus, Mısır gibi ülkelerde çıkan hükümet karşıtı olayları “fitne” olarak nitelendirmiştir. Arap isyanlarını tetikleyen Tunuslu Muhammed Bouazizi’nin kendini yakmasından sonra Suudi din adamları bu şahsı kınayan açıklamalar yapmışlardır. Ayaklanma ile görevden indirilen Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali’nin Suudi Arabistan’a sığınmasına izin verilmiş, Bin Ali 2019 yılındaki vefatına kadar bu ülkede yaşamıştır. Tunus’ta iktidara gelen Al Nahda ve onun lideri Raşid el Gannuşi’nin temsil ettiği, hem İslami değerlere hem demokrasiye sahip çıkan siyasi anlayış Suudi Arabistan rejimi için ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır. Suudi Arabistan ayrıca Müslüman Kardeşler’e destek yayınları yapan Katar Merkezli El-Cezire televizyonunun etkisini kırmak için de yatırımlar yapmış El-Arabiyya, Şark el-Evsat ve El-Hayat gibi kurumlar üzerinden Arap dünyasındaki rejim karşıtı halk ayaklanmaları aleyhinde yayınlar yapmışlardır. Başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer körfez krallıkları Mısır’dakine benzer olası bir isyan dalgasını rejim güvenliği açısından varoluşsal bir tehlike olarak gördüğünden Katar’ın bu yayınları durdurmasını istemişlerdir. Mısır’da askeri darbenin lideri Abdülfettah El Sisi bu nedenle ülkesinde El-Cezire’nin yayınlarına son vermiş, kanalın bazı muhabirlerini tutuklatmıştır.⁵⁷

Bütün bunları yaparken Suudi Arabistan rejimin güvenliğini sağlayabilmek için petrole bağımlılığı azaltmayı da hedeflemektedir. 2014’te petrol fiyatlarının düşmesi üzerine kraliyetin 1970’lerden bu yana süregelen refah düzenini sürdürümeceği anlaşılmış, su ve elektriğe sübvansiyon azaltılmış, bazı ürünlere yüzde 5 KDV getirilmiştir. Yabancı işçilere bağımlılığı azaltmayı öngören adımlar atılmış, sosyal yapıyı da etkileyecek olan kadınların otomobil sürmesine izin onaylanmıştır. Bu karar kadınların iş gücüne katılmasına olanak tanıyacak hem de onları bir yerden bir yere taşımak zorunda olan erkeklerin işgücü kaybını azaltacak bir adım olarak da değerlendirilebilir. Suudi Aramco şirketinin yüzde 5’i özelleştirilerek devlet üzerindeki çalışan maliyeti baskısı azaltılmak istenmiştir.⁵⁸

3.4. Katar’a kuşatma

Suudi Arabistan, Katar’ın Müslüman Kardeşler’e yakın olması durması dolayısıyla Doha yönetimini “teröre destek vermekle” suçlamıştır. Riyad yönetimi, Katar’ı hareketin liderlerini barındırması ve faaliyetlerine izin vermesi yüzünden diplomatik olarak hedef almıştır. Suudi Arabistan’ın müttefiki olan

57 Ahmed Aboulenein, “Egypt blocks 21 websites for ‘terrorism’ and ‘fake news’” *Reuters*, 25.05.2017, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-censorship-idUSKBN18K307>

58 F. Gregory Gause III, “Fresh Prince: The Schemes and Dreams of Saudi Arabia’s Next King,”

Mısır'ın Dışişleri Bakanlığı Katar'ı "El-Kaide ve DEAŞ fikrini yaymak, Sina Yarımadası'ndaki terör örgütlerini desteklemek ve diğer Arap ülkelerinin iç işlerine karışmakla" suçlamıştır. Bahreyn, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri 2014 yılında Katar'ı iç işlerine karışmak ile itham ederek elçilerini bu ülkeden geri çekmişlerdir.

2017 yılının Haziran ayında ise Suudi Arabistan liderliğindeki altı Arap ülkesi Katar'ı bölgede tecrit etmişlerdir. Suudi Arabistan, Mısır, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen ve 5 Haziran günü Katarlı diplomatlara ülkelerini terk etmeleri için 48 saat, Katar vatandaşlarına da 14 gün mühlet vermiştir. Katar Yemen'de Husilere karşı savaşan uluslararası koalisyonun da çıkartılmıştır. Söz konusu ülkeler hava sahalarını, kara sularını ve limanlarını Katar'a kapatarak ülkeyi tamamen izole etmişlerdir. Suudi Arabistan'dan Basra Körfezi'ne uzanan bir yarımada olan Katar'ın anakaraya bağlantısı da kesilmiştir.⁵⁹

Suudi Arabistan açısından Katar, İran ile daha dengeli ilişkiler kurmaktan yana olduğu için Umman ile birlikte Körfez İşbirliği Konseyi'nde zayıf halkayı oluşturmaktadır. Katar jeopolitik konumu dolayısıyla İran ile birlikte hareket ettiğinde Körfez dengelerini etkileyebilecek bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle Suudi Arabistan Katar'ı İran karşıtı koalisyonun içine zorla da olsa çekmeye, eğer bunu başaramazsa da izole ederek etkisini kırmaya çalışmıştır. Katar'a abluka, dünyanın en önemli havayollarından Qatar Airways'in operasyonlarını da etkilemiştir. Gerek havalimanlarının kullanılması gerekse yolcu tercihleri açısından şirket sıkıntıya girmiştir.

3.5. Yemen müdahalesi

Suudi Arabistan için Afrika Boynuzu bölgesi Hürmüz'deki İran baskısını aşmak açısından jeopolitik önem taşımaktadır. Kızıldeniz'in girişi, Aden Körfezi ve Hint Okyanusu bağı, ulaşım ve iletişim açısından dünya ticareti açısından asırlardır büyük önem taşıyan bir bölgedir. Bu açıdan Yemen ile birlikte Somali, Etiyopya, Eritre ve Cibuti de pek çok ülke gibi Riyad'ın da ilgi alanı olmaktadır.

Arap isyanları sırasında iktidarın değiştiği Yemen, İran ile rekabet çerçevesinde Suudi Arabistan için hassas bir nokta haline gelmiştir. Yemen'de Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih Körfez İşbirliği Konseyi'nin inisiyatifi ile 2011 yılında görevi bırakmış yerine yardımcısı Abdurabbu Mansur Hadi geçmiş-

59 "Qatar given 10 days to meet 13 sweeping demands by Saudi Arabia", *The Guardian*, 23.06.2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/jun/23/close-al-jazeera-saudi-arabia-issues-qatar-with-13-demands-to-end-blockade>

tir.⁶⁰ Hadi'nin Ulusal Diyalog Konferansı ile yeni bir anayasanın yazılmasına, cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinin gerçekleştirilmesine ve devletin yeniden yapılandırılmasına öncülük etmesi öngörülmüştür. Ancak bu süreç istendiği gibi gerçekleşmemiştir. ABD'nin Yemen içinde terörle mücadele kapsamında gerçekleştirdiği askeri operasyonlar, bu saldırılarda çok sayıda sivilin yaşamını yitirmesi, bunun tetiklediği Batı ve ABD karşıtı duygular, devrik lider Ali Abdullah Salih'in İran destekli Zeydi mezhebine mensup Husiler'le işbirliğine gitmesiyle derinleşmiş ve Yemen'de iç çatışma başlamıştır. Husiler, İran'dan aldıkları destekle, kuzeydeki Sada kentinden güneye doğru inerek başkent Sanaa'yı ele geçirmiştir. Kısa süreli ev hapsinden sonra Aden'e geçen Cumhurbaşkanı Hadi, Körfez ülkeleri ve Arap Birliği'ne Yemen'e müdahale çağrısı yapmıştır. Bunun üzerine Suudi Arabistan liderliğinde oluşturulan koalisyon 2015 Mart ayından itibaren, Yemen'deki Husi güçlerine karşı hava operasyonu başlatmış ve çatışmaya dahil olmuştur.⁶¹

Suudi Arabistan, Yemen operasyonları için Aralık 2017'de Cibuti'de bir askeri üs kullanma hakkını almıştır. BAE ise Eritre'de Assab limanını kullanmaya başlarken, Somali'de de Berbera limanını 30 yıllığına kiralamıştır.⁶²

Suudi Arabistan'ın Yemen iç savaşına katılması sadece İran'ı dengelemek değil aynı zamanda Arap Denizi'nde etkisini arttırmak için de önemlidir. Riyad Aden Körfezi'ni kontrol ederek Kızıldeniz-Arap Denizi güzergahında önemli bir aktör olmayı hedeflemektedir.

4. Suudi Arabistan Dış Politikasının Rasyonel Seçim Teorisi ile Açıklanması

Başta da belirtildiği gibi dış politika yapım süreçlerinde pek çok etken vardır ve dış politik amaçların ve yöntemlerin belirlenmesi araştırmacının bakış açısına göre değişmektedir. Bir ülkenin dış politikasında devamlılık ve değişimin belirlenebilmesi için mutlaka belli referans noktaları alınmalı ve buna göre değerlendirme yapılmalıdır. Klasik anlamda devleti temel aktör olarak ele aldığımızda dış politika, ulusal egemenliğin korunmasını amaçlayan ve toplumun tüm katmanlarının siyasi birlikteliği ve toprak bütünlüğünü korumaya yönelik olduğu varsayan bir siyaset olarak özetlenebilir.⁶³ Ancak bu

60 "Yemen president quits after deal in Saudi Arabia", *The Guardian*, 23.11.2011 <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/23/yemen-president-quits>

61 "Steve Almasy and Jason Hanna, Saudi Arabia launches airstrikes in Yemen", *CNN*, 25.03.2015, <https://edition.cnn.com/2015/03/25/middleeast/yemen-unrest/>

62 Mohamed Abdel-Wahed, "Competition for the Horn of Africa," *Al Ahram Weekly* 1-7 Kasım 2018 <http://weekly.ahram.org.eg/News/25734.aspx>

63 Stephen Krasner, US Commercial and Monetary Policy: Unraveling the Paradox of External Strength and Internal Weakness, *International Organization*, 1977 31 (4): 635-671.

genel tanımın yanı sıra ülkelerin açıklanmış hedefleri, ortaya koyduğu uzun vadeli hedefler, doktrinler, ulusal çıkar tanımlamaları da değerlendirme yapmak açısından önemlidir. Ülkenin refahını arttırmak, tehditlerden korumak, güç ve etki arayışı, istikrar sağlanması gibi pek çok hedef dış politika yapım sürecinde önemli veriler olarak kabul edilebilir. Rasyonel Seçim Teorisi'nde vurgulandığı gibi karar alıcıların birey ya da kurum olarak politika belirlerken, riskleri en aza indirme ve faydayı en üst düzeye çıkarma çabası da dış politika süreçleri açısından dikkate alınması gereken bir noktadır. Rasyonel seçim modeline göre dış politika kararları aktörlerin çevresinde meydana gelen değişiklikler karşısında atılacak adımların mevcut veriler ışığında alınmaktadır.

Suudi Arabistan dış politikası incelendiğinde amaçlarda devamlılık yönlemlerde ise farklılık ortaya çıktığı söylenebilir. Kuruluş itibarıyla 20. yüzyılın başında yeni bir hanedanın ortaya çıkışı, eski düzen ve geleneklere karşı yeni bir iktidarın kurulması, yönetici aşiret ve kadrolar açısından rejim güvenliğini önemli bir öncelik haline getirmiştir. Suud Hanedanı geleneksel Sünni tabana ve eski hanedana alternatif olarak Vahabi geleneğini ortaya koymuş, bu da toplumsal anlamda bir yarılmaya yol açmıştır. Bu açıdan Suudi Hanedanı'nın varlığını ve gücünü koruması hem kurumsal olarak hem de bu yönetimin mekanizmalarında yer alan bireyler açısından benimsenmiş bir politikadır. Suudi Arabistan yönetimleri bu nedenle iktidara yönelik hareketleri zaman zaman bastırarak, zaman zaman da yatıştırarak tepki vermiştir. 1979'daki Kâbe bas-kınından sonra İslami kurumları öne çıkaran, sinemayı, kadınların araba kullanmasını yasaklayan rejim, son dönemde rejimin dış desteğini arttırabilmek için bu adımlardan taviz verebilmiştir.

Rejim güvenliği bu anlamda Suudi Arabistan'ın karar mekanizmasında önemli bir hedef ve motivasyon olarak değerlendirilmelidir. Bunu bir dış politik çıkar olarak tanımladıktan sonra Riyad yönetiminin attığı adımların analizi ve değerlendirilmesi daha mümkün görünmektedir. Örneğin Müslüman Kardeşler Hareketi'ne yaklaşım bu çerçevede değerlendirilebilir. Önceki yıllarda kontrol altında tutulması yeterli görülen örgüt, Mısır'da Mübarek yönetiminin devrilmesi sonrası iktidara geldiğinde tehdit olarak algılanmaya başlamış, Sisi darbesi sonrasında ise terör örgütleri listesine alınmıştır.

İran politikası da bu rasyonel model ile açıklanabilir. İran Devrimi öncesinde Tahran ile birlikte ABD'nin bölgede Sovyetler Birliği'ne karşı politikaları ile uyum içerisinde hareket eden Suudi Arabistan, İran'ın silahlanmaya başlaması ve bölgedeki etkinliğini arttırmasıyla farklı bir tutum içine girmiştir. Ancak ABD güdümündeki ittifak ilişkisi rekabete rağmen 1979'a kadar devam etmiş fakat İslam devriminden sonra Tahran'ın değişen idaresi ve ideolojisi bu ülkeyi Suudi Arabistan için rakipten tehdiye dönüştürmüştür. Suudi

Arabistan İran'ın baskısını dengelemek için Körfez bölgesindeki ittifakları güçlendirmiş, bunlara liderlik etmeye başlamıştır. Ayrıca İran'ın etki alanını güçlendirmek istediği noktalarda askeri güç kullanmaya gidecek kadar sert ve iddialı adımlar atmaya başlamıştır.

Bütün bu değişimlerde lider kadrosunun değişimi ve onların kendi iktidarını tesis edebilmek için attığı adımlar da göz ardı edilmemelidir. Veliht Prens Muhammed Bin Salman'ın işbaşına gelmesi, içerideki yönetim kademesini kendine göre kurgulaması ve kendi iktidarını perçinleyici politikalar gütmesi de bu çerçevede değerlendirilebilir.

Sonuç

Sonuç olarak Suudi Arabistan'ın 2010'lu yıllarda gerek askeri güç kullanımını içeren politikalar gerek yeni ittifak arayışları ile daha aktif, iddialı bir dış politika izlediği söylenebilir. Buradaki temel hareket noktasının rejim güvenliğinin sağlanması ve İran tehdidinin dengelenmesi olduğu değerlendirilmektedir. Hedefleri ve çıkar tanımlamaları açısından devamlılık içeren Suudi Arabistan'ın dış politikada; yöntemler ve somut adımlar yönünden daha iddialı olduğu belirtilebilir. Suudi Arabistan bu noktada bölgede gelişmelere yön veren lider bir ülke olmayı da planladığı görülmektedir. Ancak bu süreçte Suudi Arabistan'ı kısıtlayan faktörler de göze çarpmaktadır.

Ekonomik refahın petrol gelirine dayalı olduğu ülkede; fiyatların belli bir noktada tutulabilmesi, pazarların ve geçiş yollarının açık olması, ticaretin devamlılığı halkın desteğinin sürmesi, yönetimi kabul etmesi ve dolayısıyla rejimin güvenliği açısından hayati önem taşımaktadır. Bu açıdan İran'ın bölgedeki girişimleri – Bab-ül Mendep ve Hürmüz'deki baskısı önemli meydan okumalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Suudi Arabistan buna karşı direniş göstermekle birlikte, tam bir başarı kazanamamıştır. Yemen'deki iç savaş yıpratma savaşına dönüşmüş ancak aradan geçen yıllarda belirleyici bir başarı kazanılamamıştır.

Ortadoğu coğrafyasında yaşanan savaşlar ve istikrarsızlık, ABD'nin 2001 yılındaki Afganistan müdahalesi, 2003'te Irak'ı işgali, İran'ın bu iki ülkede etki alanını genişletmiştir. İran askerî açıdan kapasitesini arttırmakta ve nükleer güç arayışındadır. Ayrıca İran, mezhepçilik yaparak Şii grupları motive etmekte, örgütlemekte ve silahlandırmaktadır. Bunlar Suudi Arabistan'ın İran kaynaklı varoluşsal tehdit algılarını güçlendirmiş ve derinleştirmiştir.

Arap Baharı da denilen Arap isyanları sürecinde; Arap dünyasındaki yönetimlerin bir bir devrilmesi, Müslüman Kardeşler Hareketi'nin ve siyasetinin söylem üstünlüğü kazanması Körfez krallıklarını da etkilemiş olup Suudi

Arabistan bu hareketliliğin kendisini de etkilemesinden endişe etmiştir. Bu nedenle Riyad yönetimi Bahreyn'deki ayaklanmanın bastırılmasında öncü rol oynamıştır. Ayrıca Mısır'daki darbe sonrası Sisi yönetimini güçlü bir biçimde desteklemiş, burada siyasi İslami hareketleri baskılamaya çalışmıştır. Türkiye'nin Müslüman Kardeşler Hareketi üyelerine kapılarını açması ve sığınma vermesi Ankara ile arasında gerilime neden olmuştur. Türkiye'nin 2016 sonundan itibaren Rusya ve İran ile Suriye sahasında ateşkesin garantörü olması, Katar ablukasında Katar'ın yanında yer alması da Suudi Arabistan'ın Türkiye'ye yönelik olumsuz bakışının gerekçeleri olmuştur ve iki ülke arasındaki ilişkiler 2017'den itibaren düşmanca bir rekabete sürüklenmiştir.

Veliht Prens Muhammed Bin Salman'ın iş başına gelmesi ile ülke içinde de hareketlenme yaşanmış, muhaliflere baskı artmıştır. Şii din adamı Şeyh Nimr Al Nimr'in idamı hem içeride hem de İran'da sert tepkilere neden olmuştur. Eski yönetimde etkili pek çok prens görevden uzaklaştırılarak politika değişikliğinin önündeki engeller kaldırılmaya çalışılmıştır. Gazeteci Cermal Kaşıkçı'nın İstanbul'daki Suudi Arabistan Başkonsolosluğu binası içinde katledilmesi olayı ile bu baskı ve hukuk dışı uygulamalar dünya kamuoyunun gözleri önüne serilmiştir. Her ne kadar Prens Muhammed Bin Salman, ABD'nin Vahabizm ve aşırılık eleştirilerine karşı Mısır'daki Kıpti Katedralini ziyaret edip, Papa Tawadros II ile görüşmüş olsa da, Kaşıkçı suikastı Prens'in modernleşme ve yumuşama yönünde oluşturmaya çalıştığı algıyı olumsuz etkilemiştir. Suudi Arabistan'ın bölgesel liderlik için başta da ABD olmak üzere Batı'dan sağlaması gereken destek bu nedenle sekteye uğramaktadır.

Özetle ifade etmek gerekirse Suudi Arabistan'ın hedefler bağlamında süreklilik, metotlar bağlamında da değişim içeren dış politikası, rejim güvenliğini sağlamak ve İran kaynaklı tehditleri karşılamak üzere yürütülmektedir. Bunun üzerinden Suudi Arabistan bölgesel liderlik arayışındadır. Ancak bu politikaların önünde Suudi Arabistan için ciddi sorunlar gözlemlenmektedir. Suudi Arabistan önderliğindeki askeri güçlerin Yemen iç savaşında ciddi bir başarı kazanmaya yetmemesi, kurulan ittifakların kırılğan olması dikkat çekmektedir. Kaşıkçı suikastı Veliht Prens Muhammed Bin Salman'ın meşruiyet zeminini sarsmıştır. Bu da Suudi Arabistan'ın bölgede liderlik için çabalarını olumsuz etkilemektedir. Yine de önümüzdeki dönemde Suudi Arabistan'ın dış politikadaki adımlarının bu iki dış politik hedef, yani rejim güvenliği ve İran'ın dengelenmesi çerçevesinde devam etmesi beklenmektedir.

Kaynakça

Alabass, Bassem Abo. “Egypt to sign final financial agreements with Saudi Arabia worth \$22bln: Officials,” Al Ahram Online, 5.4.2016. <http://english.ahram.org.eg/NewsAFCON/2019/198847.aspx>

Alden, Chris and Amnon Aran, Foreign Policy Analysis: New approaches, London and New York: Routledge, 2017.

Al Ahram Weekly. “Bin Salman in Washington,” 26.03.2018

Al Ahram Online. “Egypt, Saudi Arabia issue ‘Cairo Declaration’ to strengthen cooperation,” 30.07.2015, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/136591/Egypt/Politics-/Egypt,-Saudi-Arabia-issue-Cairo-Declaration-to-str.aspx>

Al Araby. “Saudi-Israeli relations: The emergence of a new alliance,” Al Araby, erişim: 01.08.2019, <https://www.alaraby.co.uk/english/indepth/2019/8/14/saudi-israeli-relations-the-emergence-of-a-new-alliance>

Arab News. “Mike Pence: Iran is greatest threat to peace and security in the Middle East Monday,” erişim: 18.07.2019, 30.09.2019 <https://www.arab-news.com/node/1452091/middle-east>

Atwan, Abdel Bari Atwan. “Why bin Laden was radicalized,” CNN, erişim: 15.05.2018.

<http://edition.cnn.com/2011/OPINION/05/17/osama.bin.laden.al.qaeda/index.html>

Aydın, Mustafa. “Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs,” Middle Eastern Studies, no.4, (October, 1999): 152-186.

Baradei, Mohamed El. Introductory Statement to the Board of Governors, IAEA, erişim: 11.05.2018. <https://www.iaea.org/newscenter/statements/introductory-statement-board-governors-47>

Bayoumy, Yara. “Obama administration arms sales offers to Saudi top \$115 billion.” Reuters, 7.9.2016 <https://www.reuters.com/article/us-usa-saudi-security/obama-administration-arms-sales-offers-to-saudi-top-115-billion-report-idUSKCN11D2JQ>

BBC. “Congress passes Saudi 9/11 lawsuits bill,” BBC News, 9.09.2016, erişim: 20.07.2019 <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-37310593>

BBC. “New clashes in Saudi Arabia leave ‘protester’ dead 11 February 2012,” erişim: 21.07.2019 BBC News, <https://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16995286>

CIA. “World Fact Book,” erişim: 14.07.2019, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2253rank.html>

CNN. Report: Iran has ‘extremely advanced’ nuclear program, erişim: 10.05.2018. <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/03/09/iran.nuclear/>

David, Steven. “Explaining Third World Alignment,” *World Politics* 43, no.2, (1991): 233-256

“Detailed results of Census 2010,” General Authority of Statistics, Kingdom of Saudi Arabia, erişim: 14.07.2019, https://www.stats.gov.sa/sites/default/files/en-census2010-dtl-result_2_1.pdf

Eldin, Hatem Ezz. “King Salman’s visit to Cairo,” *Al Ahram Weekly*, 7-13.04.2016 <http://weekly.ahram.org.eg/News/15988.aspx>

Faisal, Prince Turki Al, “Mr. Obama, we are not ‘free riders’,” *Al Arabiya*, 14.03.2016, erişim:24.07.2019 <http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2016/03/14/Mr-Obama-we-are-not-free-riders-.html>

Fisk, Robert. “Why we reject the West – by Osama bin Laden,” *The Independent*, 10.07.1996. <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/why-we-reject-the-west-by-osama-bin-laden-a7033906.html>

Friedman, Ezra. “The solidifying Arab-Israeli Alliance,” *Global Risks Insights*, 23.01.2019 <https://globalriskinsights.com/2019/01/the-solidifying-of-the-arab-israeli-alliance/>

Frumin, Aliyah. “Congress Overrides Obama Veto On 9/11 Bill,” *NBC News*, erişim: 21.07.2019, 28.09. 2016. <https://www.nbcnews.com/news/us-news/senate-overrides-obama-veto-9-11-bill-n656011>

Gause, F. Gregory III. “Fresh Prince: The Schemes and Dreams of Saudi Arabia’s Next King,” *Foreign Affairs*, (May/June 2018): <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2018-03-19/fresh-prince>

Gause, F.Gregory III. “The Foreign Policy of Saudi Arabia,” in *Foreign Policies of the Middle East States*, ed: Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami (Colorado: Rienner, 2002), 193

Hubbard, Ben. “Saudi Prince Says Israelis Have Right to ‘Their Own Land’,” *New York Times*, erişim: 3.08.2019, <https://www.nytimes.com/2018/04/03/world/middleeast/saudi-arabia-mohammed-bin-salman-israel.html>

Jehl, Douglas. “Holy War lured Saudis as Rulers Looked Away,” *New York Times*, 27.12.2001. <https://www.nytimes.com/2001/12/27/world/a-nation-challenged-saudi-arabia-holy-war-lured-saudis-as-rulers-looked-away.html>

Jentleson, Bruce W. “Strategic Recalibration,” *The Century Foundation*, 24.01.2018, <https://tcf.org/content/report/strategic-recalibration/?session=1>

Kelly, Fergus. “Iran’s Bavar-373 Air Defense Missile System Passes All Initial Tests,” *The Defense Post*, 6.01.2018. <https://thedefensepost.com/2018/01/06/iran-bavar-373-missile-defense-system-passes-tests/>

Koch, Christian. “The GCC as a Regional Security Organization,” *Kas International Reports*, 2010 26-30

https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=ca542b43-1671-8fab-93f0-397e609e8919&groupId=252038

Legacy, Robert. *Inside The Kingdom*, New York: Penguin: 2010

Linge, Mary Kay. “Trump signs off on \$110B Arms Deal in Saudi Arabia,” *New York Post*, 20.05.2017.

<https://nypost.com/2017/05/20/trump-signs-off-on-110b-arms-deal-in-saudi-arabia/>

Mahdi, Ahmed. “Energy competition in the Middle East,” *Al Ahram Weekly*, erişim: 10.05.2018. www.weekly.ahram.org.eg/News/19227.aspx

Mawji, Omar. “Saudi Arabia comes to the rescue of the Egyptian Economy,” *Geopolitical Monitor*, 25.04.2016. <https://www.geopoliticalmonitor.com/saudi-arabia-comes-to-the-rescue-of-the-egyptian-economy/>

McShane, Larry. “Saudi Arabia threatens to pull \$750B from U.S. economy if Congress allows them to be sued for 9/11 terror attacks” *New York Daily News*, 16.04.2016.

<http://www.nydailynews.com/news/world/saudi-arabia-warns-750b-response-9-11-liability-suit-article-1.2603675>

Middle East Monitor. “Israel Chief of Staff secretly visited UAE, met Bin Zayed,”, erişim: 01.08.2019,

<https://www.middleeastmonitor.com/20181215-israel-chief-of-staff-secretly-visited-uae-met-bin-zayed/>

Mojtahed-Zadeh, Pirouz. *Political Geography of the Strait of Hormuz*, (London: SOAS,1990), 40-43

Morin, Jean-Frédéric and Jonathan Paquin, *Foreign Policy Analysis, A Toolbox*, Palgrave, 2018. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-61003-0>

Nouri Haitham. “Neom: Vision of the future,” *Al Ahram Weekly*, <http://weekly.ahram.org.eg/News/22913.aspx>

OPEC. “OPEC yıllık İstatistik Bülteni 2017,” erişim: 14.7.2019, http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm.

Saudi Vision 2030. , <https://vision2030.gov.sa/en>

Schwarz, Jon. *One Map Explains the Dangerous Saudi-Iranian Conflict*, *The Intercept*, 6.01.2016. <https://theintercept.com/2016/01/06/one-map-that-explains-the-dangerous-saudi-iranian-conflict/10:36> p.m.

Singer, David J., “The Levels of Analysis Problem in International Relations,” in *International Politics and Foreign Policy*, ed. J. N. Rosenau, New York: Free Press, 1969.

Spillus, Alex. “Wikileaks: Saudis ‘chief funders of al-Qaeda’,” Telegraph, 5.12.2010. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/wikileaks/8182847/Wikileaks-Saudis-chief-funders-of-al-Qaeda.html>

Tavukçu Sinan. “Arab Army / Arab NATO / Islamic Army”, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 29.08.2018. <https://www.sde.org.tr/analysis/sd-analysis-arab-army-arab-nato-islamic-army-analizi-6862>

Toosi, Nahal. “Obama, in an awkward twist, becomes Saudi Arabia’s defender”, Politico, 22.09.2016, erişim: 21.07.2019, <https://www.politico.com/story/2016/09/obama-saudi-arabia-228521>

Understanding War. “Iran’s New Way of War in Syria,” erişim: 20.07.2019, www.understandingwar.org

Yakın Doğu Haber. Suudilerden Suriye için tatbikat, 10.02.2016. http://www.ydh.com.tr/HD14457_suudilerden-suriye-icin-tatbikat.html

Wahed, Mohamed Abdel. “Competition fort he Horn of Africa,” Al Ahram Weekly 1-7 Kasım 2018 <http://weekly.ahram.org.eg/News/25734.aspx>